

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 3, p. 313-334, June 2012

1939-1940 TEVFİK FİKRET MÜNKAŞALARI
1. YENİ SABAH GAZETESİNDE “FİKRET’İN HEYKELİNİ Mİ
DİKELİM YOKSA ESERLERİNİ Mİ YAKALIM?” ANKETİ VE
BU ANKET ETRAFINDA GELİŞEN MÜNKAŞALAR

1939-1940 ARGUMENTS ABOUT TEVFİK FİKRET

1. THE SURVEY “SHALL WE PUT UP A STATUE IN HONOUR OF FİKRET OR
BURN HIS WORKS?” İN YENİ SABAH NEWSPAPER AND THE ARGUMENTS
ABOUT IT

Dr. Nuran ÖZLÜK

Milli Eğitim Bakanlığı, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Abstract

One of the arguments in Turkish press from time to time about Tefvik Fikret occurred from news in *Yeni Sabah* in 1939. According to the news saying Aşiyân would be bought by Americans, two letters for and against Fikret and a survey of “Shall we put up a statue in honour of Fikret or burn his Works?” developed the argument. The answers of survey taken from the leading artists of the era, others periodical writers accepting or refusing them caused to bring up Akif-Fikret arguments again and to extent content of the survey. In this study the argument is criticized with its extent and length by giving thoughts and feelings of writers and poets involved in it.

Key Words: *Yeni Sabah* newspaper, Fikret argument, Akif-Fikret argument, periodicals.

Özet

Türk basınında zaman zaman görülen Tefvik Fikret münakaşalarından biri 1939’da *Yeni Sabah* gazetesinde neşredilen Aşiyân’ın Amerikalılar tarafından satın alınacağı haberi üzerine Fikret lehinde ve aleyhinde iki mektup ve ardından gazetenin “Fikret’in Heykelini mi Dikelim Yoksa Eserlerini mi

Yakalım?” başlıklı anketi etrafında gelişir. Dönemin belli başlı edipleriyle yapılan anket sorularına verilen cevaplar, bu cevapları kabul eden ya da reddeden çeşitli süreli yayın yazarlarının da múnakaşaya müdahil olmasına yol açmış, başta Akif-Fikret tartışmalarının yeniden gündeme gelmesine, anketin mahiyetinin genişleyerek değişmesine sebep olmuştur. Bu çalışmada söz konusu tartışmaya katılan yazar/şairlerin Fikret hakkındaki duygu ve düşüncelerine yer verilmiş; múnakaşa, boyutları ve seyri ile ortaya konularak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yeni Sabah* gazetesi, Fikret múnakaşası, Akif-Fikret múnakaşası, süreli yayımlar.

Giriş

Dönem dönem Türk basınında Tefvik Fikret lehinde ve aleyhinde yazıların yayımlanmasıyla zuhur eden múnakaşalardan biri, 1939 yılında *Yeni Sabah*'ta “Fikret'in Heykelini mi Dikelim Yoksa Eserlerini mi Yakalım?” anketi ile gündeme gelir. *Yeni Sabah*'ın ardından *Yeni Adam*'ın anketinde yöneltilen altı soru, bu sorulara verilen cevaplar ayrı bir çalışma teşkil edecek mahiyet arz ettiğinden 1939-1940 Tefvik Fikret múnakaşaları iki yazı ile incelenecek ve değerlendirilecektir.

“Fikret'in Heykelini mi Dikelim Yoksa Eserlerini mi Yakalım?” anketi ve bu anket etrafında gelişen múnakaşalar, yalnız *Yeni Sabah*'ın sayfalarında kalmaz, dönemin süreli yayımlarından *Tan*, *Akşam*, *Vakit*, *Yedigün*, *Yücel*, *Aramak Güzeli İyiyi Gerçeği*, *Yeni Ses* ve *Yeni Mecmua*'da fikirlerini beyan eden yazar/şairlerin de iştirakiyle büyür, *Sebilürreşat* davasının tazelenerek Akif-Fikret kavgasının yeniden gündeme gelmesi tartışmada yeni cephelerin açılmasına, múnakaşanın seyrini değiştirmesine ve şiddetini arttırmasına sebep olur. Özellikle *Yeni Sabah* ve *Tan* gazeteleri arasında cereyan eden tartışma mahkemeye intikal eder. Geniş bir katılımın görüldüğü tartışmanın ortaya konduğu, incelendiği ve değerlendirildiği çalışmada muarız ve müdafilerin cevapları kronolojik sıra gözetilerek ele alınmıştır.

Múnakaşaların Sebebi

17 Eylül 1939 tarihli *Yeni Sabah* gazetesinde Tefvik Fikret'in Rumeli Hisarı'ndaki Aşiyân'ının Amerikalılar tarafından satın alınarak müze hâline getirileceği¹, 3 Ekim 1939'da intikal muamelesinin yakında gerçekleşeceğine² dair haberler ve 4 Ekim 1939'da konu ile ilgili Fikret'in eşi Nâzıma Hanım'la yapılan mülakattan³ bir gün sonra, 5 Ekim 1939'da, *Yeni Sabah*'ın ilk sayfasında yer alan “Büyük Şair Tefvik Fikret'in Heykelini Ne Vakit Dikeceğiz?” serlevhali yazıda okuyuculardan “Recep Kâni imzasıyla aldığımız bu çok mühim mektubun” yayımlanacağı bildirilir.⁴

Ertesi gün, 6 Ekim 1939'da, neşredilen “*Bu eşsiz vatan şairinin evinin bir Amerikan müessesesi tarafından müze hâline ifrağı bizim için ne hazin bir tecellidir.*” alt başlığı

¹ (...), “Şair Tefvik Fikret'in Evi Müze Oluyor”, *Yeni Sabah*, S. 495, 17 Eylül 1939, s. 1, 3.

² (...), “Amerikan Koleji Tefvik Fikret'in Evini Satın Aldı”, *Yeni Sabah*, S. 511, 3 İlk Teşrin 1939, s. 1.

³ (...), “Şair Tefvik Fikret'in Aşiyân'ı Ne Hâlde?”, *Yeni Sabah*, S. 512, 4 İlk Teşrin 1939, s. 1, 7.

⁴ (...), “Büyük Şair Tefvik Fikret'in Heykelini Ne Vakit Dikeceğiz?”, *Yeni Sabah*, S. 513, 5 İlk Teşrin 1939, s. 1.

etrafında gelişen duygu ve düşüncelerini yansıttığı mektubunda yapılması gerekenin yalnızca “*Aşiyân’ı canlandırmak ve aziz şairin hatıralarını yâd etmek değil, bu büyük millî şairimizin heykellerini dikmek ve gençliğe ebedî bir numune-i imtisal olmak üzere ithaf etmek*”⁵ olduğunu söyleyen Recep Kâni’ye ilk cevap “Şair Tefkik Fikret’in Eserlerini Yakmak Lazım” başlıklı yazısıyla yine gazetenin okuyucularından Kâmran Demir’den gelir. Demir, Tefkik Fikret’in bir şair değil ancak ve ancak orta derecede bir nâzım sayılabileceğini, vatanperver olmadığını; asıl eserinin Amerika’ya yerleşerek milliyetini kaybetmiş, Amerikanlaşmış oğlu Haluk olduğunu “*Amerikalı misyoner Protestan papazlarının tesiri altında kalan bu adamın heykelini dikmeyi bir tarafa bırakalım fakat mevcut eserlerini yakmayı*” bile tavsiye ettiğini söyler.⁶ Kâmran Demir’in yazısının altında “Not” başlığıyla verilen haberde *Yeni Sabah* gazetesi, üzerinde çok konuşulan, lehinde ve aleyhinde büyük dedikodular uyandırmış olan Fikret’in Aşiyân’ının kolej tarafından satın alınması münasebetiyle ortaya çıkan iki şayan-ı dikkat ve birbirini tenkit eden mektup münasebetiyle bu halledilmemiş davaya hizmet etmek ümidiyle harekete geçtikleri ve meseleyi tanınmış ediplerimize sormaya karar verdiklerinin⁷ bildirmesi ile “Fikret’in Heykelini mi Dikelim Yoksa Eserlerini mi Yakalım?” anketi ve bu ankete verilen cevaplar çerçevesinde münakaşalar başlar.

Yeni Sabah’ın Anketine Katılanların Cevapları ve Diğer Süreli Yayınlarda Görüş Bildirenlerin Müdahaleleri

8 Ekim 1939’da Agâh Sırrı Levent’le yapılan ilk anketle aynı gün *Akşam* gazetesinde yayımlanan “Fikret’in Eserlerini Yakmalı İmiş...” başlıklı yazısında Vâ-Nû, hem *Yeni Sabah* ve başmakale yazarı Hüseyin Cahit (Yalçın)’i hem yakın arkadaş ve aynı dönemin sanatçıları olmaları bakımından eleştirir hem de Akif-Fikret tartışmasına atıfta bulunur ve yazısına şu cümlelerle son verir: “*Kültür Vandalizmini yapan yapşın. Biz, şehir meydanlarında eser yakan milletler sırasına girmeyi aklımızdan bile geçirmek istemiyoruz.*”⁸

Anketin başlatılacağı haberinin neşrinden bir gün sonra *Akşam* gazetesinde Vâ-Nû (Vâlâ Nurettin)’nun eleştirilerini dile getirmesi anketin geniş çaplı bir tartışmaya yol açacağına bir göstergesidir. *Yeni Sabah*’ta anketin yapıldığı ilk yazar, yukarıda da söylediğimiz gibi Agâh Sırrı Levent’tir. Levent, Fikret’in eserlerinde iyiliği ve güzelliği ferdi hayatta kendisi için cemiyet hayatında da başkaları için istediğini, şiirlerinde ve yaşamında fenalıklardan tiksindiğini ve uzaklaştığını, şairin vatanseverliği hakkında şüpheye düşmeyi haksız bulduğunu; şairin ne abidesi yapılacak kadar çok büyük, çok millî, inkılapçı bir sanatkar ne de eserleri yakılacak kadar fena bir adam olduğunu söyler ve Fikret’i “*edebiyat tarihimizin ebediyen ölmez ve ölmeyecek yüksek bir sanatkarı, bir ahlak ve vicdan timsali kısaca bir insanlık sembolü*”⁹ telakki eder. Fakat bir sonraki nüshada Agâh Sırrı Levent’in son cümlesinde yanlışlık yapıldığı söylenir ve metin şu şekilde düzeltilir: “*Tefkik Fikret’e millî şair vasfı verilemeyeceği tabiidir. Ancak edebiyat tarihimizde mühim bir merhale teşkil etmesi,*

⁵ Recep Kâni, “Büyük Şair Tefkik Fikret’in Heykelini Ne Vakit Dikeceğiz?”, *Yeni Sabah*, S. 514, 6 İlk Teşrin 1939 s. 3.

⁶ Kâmran Demir, “Şair Tefkik Fikret’in Eserlerini Yakmalı”, *Yeni Sabah*, S.515, 7 İlk Teşrin 1939, s. 3.

⁷ (...), “Not”, *Yeni Sabah Yeni Sabah*, S. 515, 7 İlk Teşrin 1939, s. 3.

⁸ Vâ-Nû, “Tefkik Fikret’in Eserlerini Yakmalı İmiş”, *Akşam*, S. 7531, 8 Teşrinievvel 1939, s. 5.

⁹ (...), “Büyük Anketimiz: Agâh Sırrı Levent Diyor ki”, *Yeni Sabah*, S. 516, 8 İlk Teşrin 1939, s. 3.

seciyesinin dürüstlüğü ve şahsiyetinin yüksekliği bakımından herhâlde o, heykeli yapılmaya layık bir şairdir.”

Ankete iştirak eden ikinci kişi Karikatürist Cemal Nadir (Güler)'dir. Aşyan'ın Amerikalılara satılıp bir müze hâline getirilmesini hazin bulan, durumun karikatürünü çizmeyi not alan ancak bir türlü karikatürize edecek tarafını tespit edemeyen ve her aklına geldiğinde yüreği sızlayan Cemal Nadir, eser yakma taraftarı olmadığını çünkü bunun her şeyden evvel kendi kendini ifna etmek anlamına geldiğini, abidesinin dikilmesi konusunda ise Fikret'in kendi ciddi ve hakiki abideleri yanında onlar kadar daima yeni, daima canlı bir abide yapabilmenin hiçbir sanatkâra müyesser olamayacağı dile getirir.¹⁰

Cemal Nadir'in yazısı ile aynı gün yine *Akşam* gazetesinde neşredilen “Bugünlerde Eserleri ve Şahsiyeti Münakaşa Edilen Şair Tefvik Fikret” serlevhalı imzasız yazıda eleştirel tavır takınılmadan Fikret'in Türk edebiyatının “en mühim simalarından biri”¹¹ olduğu belirtilir ardından biyografisine yer verilir.

Anketin gerçekleştirildiği üçüncü şahıs, Mehmet Akif Ersoy'un yakın dostlarından Mithat Cemal (Kuntay)'dir. Fikret'i dönemi için bir sanatkâr, seciyesini de eserleri kadar temiz ve pürüzsüz gören Kuntay, elimizde abide yapacak kadar harç varsa en evvel abidesi yapılacaklar arasında addettiği Fikret'in eserlerinin yakılmasına karşı çıkar.¹²

Yeni Sabah'ta devam eden ankete *Akşam* gazetesinde Vâ-Nû'nun dışında *Tan* gazetesinden de cevaplar gelir. *Tan*'da imzasız yayımlanan “Tefvik Fikret Hakkında Bir Anket”te *Yeni Sabah*'taki meslektaşlarının söz konusu anket ve “*garip sualleri ilham eden*” sebepleri tahmine bir türlü muvaffak olamadıkları belirtilir ve memlekette Fikret'in heykelini dikmek arzusu gösterecek pek çok vatandaş bulunacağı, Garp tekniğini Türk şiirinde ilk defa uygulayan, ilk Avrupalı şair denilebilecek “büyük Tefvik Fikret”in edebiyatımıza kazandırdığı eserleri yakmak arzusunda olanların bulunacağını hiç sanmadıkları söylenir. Yazı değerli memleket şairinin ruhunu, onun yaşamakta olan yakınlarını; ona fikren, hissen kendilerini çok yakın bulanları, ondan feyiz almış birçok vatandaşı ve Fikret'e yerinde bir saygı, derin bir sevgi besleyen birçok kimseyi durup dururken kırmak istemiyorlarsa bu kabil gaflardan sakınmak mecburiyetinde oldukları¹³ uyarısı ile bitirilir. *Tan* gazetesi ilk ikazını yaptıktan sonra aşağıda da görüleceği gibi aynı minval üzere iki yazı daha yayımlar, sonrasında ise *Yeni Sabah* ile aralarında “jurnalcilik” tartışması başlar.

Akşam ve *Tan*'dan başka *Cumhuriyet* gazetesinde Peyami Safa, kimsenin tanımadığı ve edebiyatla alakasından kimsenin haberi olmayan bir muharririn (Kâmran Demir) yazısını neşretmesiyle *Yeni Sabah*'ın edebiyat sansasyonu çıkarmak amacı güttüğünü dile getirir. Safa, yazının imzasını değil mahut iddialarını hazin aktüalite olarak nitelendirdiği Safa, Tefvik Fikret'in Aşyan'ının Amerikalılara satılmasına şöyle cevap verir: “*Dante'den Namık Kemal'e ve ondan da Mehmet Akif'e kadar birçok şairlerin adı için olduğu gibi Tefvik Fikret'in hatırasını da birbirine zıt iki imaj hâlinde sevgi ve nefret mevzuu yapan eski münakaşaya dönmenin günüdür çünkü Fikret'in Aşyan'ını 'Robert College'e satanlar, mezarında yatan*

¹⁰ (...), “Büyük Anketimiz: Sanatkâr Cemal Nadir'in Cevabı”, *Yeni Sabah*, S. 517, 9 İlk Teşrin 1939, s. 3.

¹¹ (...), “Bugünlerde Eserleri ve Şahsiyeti Münakaşa Edilen Şair Tefvik Fikret”, *Akşam*, S. 7532, 9 Teşrinievvel 1939, s. 5.

¹² Daniş Remzi Korok, “Büyük Anketimiz: Şair Mithat Cemal'in Cevabı”, *Yeni Sabah*, S. 518, 10 İlk Teşrin 1939, s. 3.

¹³ (...), “Tefvik Fikret Hakkında Bir Anket”, *Tan*, S. 1507, 10 İlk Teşrin 1939, s. 5.

kemiklerini Amerika'da pazara çıkarmak istedikleri farz olunabilecek antikacılarla bir seviyede ve bir ayarda, millî vicdanı ürpermeler içinde bırakmışlardır."¹⁴

Safa'nın son cümlesi belki bilerek belki bilmeyerek Fikret'in eşi Nâzıma Hanım'ı hedef almaktadır. Nitekim aşağıda yer vereceğimiz gibi Nâzıma Hanım, Aşiyân'ı zaruretten sattığını söyler. Safa, yazısının devamında ismini veren şaire karşı bitaraf olamayacağını, Fikret'i büyük şair addettiğini söyler ve "Haluk, gerçekten Hristiyan ve Amerikan tebaasından olmuş mudur? Aşiyân, niçin ve nasıl Robert Koleje satılmıştır? Maarif Vekâletimiz onu alamaz mıydı? Herhangi bir teklifi karşılıksız mı bırakmıştır?" sorularına Bayan Fikret'ten cevap beklediğini ifade eder. Mezkûr yazısını şu cümlelerle bitirir: "*Bunların cevabını en salahiyetli insan vermeden evvel, kederli bir bekleyiş içinde dudaklarımızı kilitleyelim.*"¹⁵

Peyami Safa'nın 10 Ekim 1939'da yaptığı Fikret'in eşi Nâzıma Hanım'dan bir açıklama gelinceye kadar susulması teklifi kabul görmez ve bir sonraki gün *Yeni Sabah*'ta anket soruları bu sefer Rıza Çavdarlı'ya yöneltilir. Fikret'in günahını yalnızca anlayamamış olmasına bağlayan Çavdarlı, şairin eserlerini yakma fikrini çocukça bulur ve bazı çocukların ilim, sanat ve dehanın karşısındaki büyük aczlerini nazar-ı itibara almadan bu tavsiyeyi ortaya atmaktan bile içtinap etmediklerini söyler.¹⁶

Peyami Safa'nın yazısından iki gün sonra *Akşam* gazetesinde Nâzıma Hanım'ın bir mektubu neşredilir. Nâzıma Hanım hem Peyami Safa'nın sorularını yanıtladığı hem de süren münakaşalarla ilgili değerlendirmeler yaptığı mektubunda *Haluk'un Amentüsü*'ne muarız kanaatler olabileceğini ancak Fikret'in o Amentü'nün medeniyet ve insaniyetin kendine ideal edindiği bir seviyeyi göstereceğine iman ettiğini, vatanını çok sevdiğini, Amerikan mektebinde hocalık etmenin mutlak Protestanlığa hizmet etmek sayılamayacağını, Haluk'un Amerika'da mühendislik tahsilini bitirdikten sonra iki üniversitede profesör olarak çalıştığını ve şimdi ticaret yaptığını, oğlunun Türkiye'de çalışması için müracaatta bulunduğunu ancak müspet cevap alamadığını, Haluk'un Protestanlık meselesi için de dininin tıpkı babasınınki gibi 'ulvi ve münezze, kutsi ve mualla' bir kudrete iman olduğunu, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na göre laik cumhuriyet Türkiye'sinde kimsenin vicdanına tahakküm edilemeyeceğini söyler. Peyami Safa'nın yazısında yer alan "*Fikret'in Aşiyân'ını Robert Koleje satanlar, mezarında yatan kemiklerini Amerika'da pazara çıkarmak istedikleri farz olunabilecek antikacılarla bir ayarda, millî vicdanı ürpermeler içinde bırakmışlardır.*" cümlesine atıfta bulunarak kendisinin bezirgâna teşbih edildiğinden de şikâyet eden Nâzıma Hanım, Fikret'ten geriye yalnız Aşiyân'ın kaldığını, kendisine bir aylık dahi bağlanmadığını, çeşitli işler yaparak hayatını idame ettirdiğini ancak yaşı ve sağlık sorunları sebebiyle artık çalışamayacağını bu sebeple Aşiyân'ı kendisini yaşatabilecek fiyat verene satmak mecburiyetinde kaldığını dile getirir ve mektubunu yine Peyami Safa'ya gönderme yaparak nihayetlendirir: "*Millî vicdanı ürperten ben değil, Fikret gibi ismi tarihe geçmiş bir adamı yalnız mezarında didiklemeyle iktifa etmeyip de karısına ve çocuğuna bile gazete sütunlarında işkence yapmaya kalkan, gazete sürümü, şahsi şöhret için akıl, mantık, ahlak ve insaniyete uymayan yazılarla bezirgânlık yapanlardır.*"¹⁷

¹⁴ Peyami Safa, "Bayan Fikret'ten Dileğimiz", *Cumhuriyet*, S. 5537, 10 Birinci Teşrin 1939, s. 3.

¹⁵ A.g.y.

¹⁶ (...), "Ankete Cevap: Rıza Çavdarlı'nın Cevabı", *Yeni Sabah*, S. 519, 11 İlk Teşrin 1939, s. 3.

¹⁷ (...), "Tevfik Fikret'in Refikası Nâzıma Hanım'ın Bir Mektubu", *Akşam*, S. 7535, 12 Teşrinievvel 1939, s. 7.

Söylenenler yüzünden basını eleştirse de özellikle *Cumhuriyet*'te neşrettiği yazısındaki cümlelerini ön plana çıkararak Peyami Safa'yı tenkit ederek çaresizliğinden bahsetmesi Nâzıma Hanım'ın mektubunu neden Safa'ya/*Cumhuriyet*'e değil de *Akşam* gazetesine gönderdiğini açıklamaktadır.

Peyami Safa, Nâzıma Hanım'dan cevap gelene kadar münakaşaların devam etmemesini, daha fazla yorum yapılmamasını istese, Nâzıma Hanım'ın Fikret ile ilgili tartışılan hemen her konuya/soruya karşılık verse ve yukarıda da görüldüğü gibi gazete ve yazarlarını bezirgânlıkla suçlasa da *Yeni Sabah*'ta anketin neşrine ve dolayısıyla münakaşalara devam edilir.

Ankete iştirak eden bir diğer muharrir Hıfzı Tevfik (Gönensay)'tir. Hıfzı Tevfik, bu münakaşalara katılmak istemediğini belirtse de anketör yazarı konuşturur. Fikret gibi edebî hüviyeti ve eserleri taayyün etmiş, memlekette mevkii belli olan bir şair hakkında iki zıt fikre sahip münevverlerin olmasını hazin bulan Hıfzı Tevfik, "*Tevfik Fikret, bir Türk müessesesinde çalışmamak için koleje gitti.*" iddiasını tarihe ve tarihî hakikate uymayan bir efsane olarak değerlendirir. Fikret'in eserlerinin ne maddeten ne de manen yakılmasının mümkün olduğunu çünkü yakılsa bile hafızaların o eserlerden yeni nüshalar çıkarabileceğini dile getirir. Fikret'in heykelinin dikilmesi mevzusunda ise öncelikleri vardır. Hıfzı Tevfik, Fikret'in heykelinden daha önce bu şekilde taltif edilecek Namık Kemal gibi sanatkârlar olduğunu da sözlerine ekler.¹⁸

Fikret'in evinin Amerikalılar tarafından alınarak müze hâline getirilmesi olayı üzerine başlayan ve gittikçe sertleşen münakaşalara İstanbul Belediyesi Başkanı Lütfü Kırdar da kayıtsız kalmaz. *Yeni Sabah*, 13 İlk Teşrin 1939 tarihli sayısında Aşyan'ın belediyece satın alınacağı haberini "yerinde bir karar" olarak nitelendirir ve yazıda Abdülhak Hamit'e ait bazı eşyaların Aşyan'a nakledilerek burada bir de Abdülhak Hamit köşesi yapılacağı söylenir.¹⁹

Yeni Sabah'ta anketin yapıldığı altıncı kişi İskender Fahrettin (Sertelli)'dir. İskender Fahrettin, Fikret hakkındaki tartışmaları yersiz bulur, şahsiyeti ve ahlaki dürüst, ince ve sanatkâr bir ruha sahip şairi sevdiğini ve beğendiğini eğer şehri heykellerle donatmak, büstlerle süslemek, Biznas hâline getirmek icap etse ilk heykeli yapılacak adamın Tevfik Fikret olduğunu, eserlerinin yakılmasının ise kendi kendimizi yakmak gibi mecnunane bir hareket addedileceğini söyler. Sertelli, Fikret'in Galatasaray'dan ayrılışını şairin mektebi bildiği gibi idare etmek istediği için dönemin hükûmet mekanizması ile ters düşmesine bağlar.²⁰

Ankete katılan bir diğer isim Ömer Rıza Doğrul'dur. Doğrul, Mehmet Akif'in damadı olma kılığı ve Fikret-Akif münakaşaları sebebiyle halk nazarında objektif görülmeceği için anket sorularını cevaplamak istemez. Ancak anketörün ısrarı neticesinde Doğrul, Fikret'in devrine göre hâkim bir şahsiyet olduğunu ancak lisanının bugünkü nesle hitap etmediğini söyler. Doğrul, milliyetçiliği hususunda ise şairin yaşadığı devrin bir milliyet devri olmadığı, kendisinin de bu devri yaratmak için başı çekmediği, Osmanlı doğduğu ve Osmanlı öldüğünü dile getirir. Ömer Rıza, "*Baki, kendinin tevarüs ettiği bir dili nasıl işlemiş, yenilemiş ise Fikret de ancak bunu yapmıştır.*" diyerek Fikret'i Baki ile karşılaştırdıktan sonra Hamit gibi bir öncü olmasaydı Fikret'in böyle bir hamle yapamayacağını da sözlerine ekler. Heykelinin yapılması mevzusunda bu işlerin zorlanmaması gerektiğini çünkü sanat eserlerinin sipariş kabul etmediği

¹⁸ (...), "Büyük Anketimiz: Edebiyatçı Hıfzı Tevfik'in Cevabı", *Yeni Sabah*, S. 520, 12 İlk Teşrin 1939, s. 3.

¹⁹ (...), "Yerinde Bir Karar: Belediye Aşyan'ı Satın Alıyor", *Yeni Sabah*, S. 521, 13 İlk Teşrin 1939, s. 1, 3.

²⁰ (...), "Büyük Anketimiz: Muharrir İskender'in Anketimize Cevabı", *Yeni Sabah*, S. 521, 13 İlk Teşrin 1939, s. 3.

gibi sipariş de edilemeyeceğini eğer Fikret bu ilhamı verirse muhakkak surette abidesi, heykelinin kendiliğinden vücuda geleceğini ifade eder. Eserlerinin yakılmasının ise kimsenin elinde olmadığını, saçma sapan bir fikrin ortaya atıldığını söyler.²¹

Cumhuriyet gazetesindeki yazısıyla Peyami Safa bir kere daha karşımıza çıkar ancak bu sefer Nâzım'a Hanım'a serzenişte bulunur. Muharrir, Fikret'e yapılan hücumlara karşı şairi müdafaa ederek yönelttiği sorularla kamuoyunu aydınlatacak bir açıklama rica ettiği Nâzım Hanım'ın Safa'ya ve *Cumhuriyet*'e değil de *Akşam*'a mektup göndermesine ve mektubun içeriğinde kendisini hedef alan sözlerle içerler. "Artık bu muhterem kadına eski aile hukukumuzu hatırlatmanın lüzumsuzluğuna kani olsam bile soranla cevap veren arasındaki münasebetin bu tarzda inhirafına karşı hayretimi belli etmekten kendimi alamam."²² diyen Safa, yazısının devamında mektubu değerlendirir ve Nâzım'a Hanım'a "Madam Fikret" şeklinde hitap ederek tepkisini ortaya koyar. Aşağıda yeri gelince değineceğimiz yazılarda Peyami Safa'nın bu hitabı eleştiri konusu olur.

Yeni Sabah gazetesindeki ankete dönemin sanatçılarının dışında okuyucular da iştirak eder. Bunlardan biri Halil Bedi Fırat'tır. Fırat, muhtelif sokak ve bulvarlarımızın yabancı şairlerin gayr-i millî şöhretlerin isimlerini taşıırken içimizden yetişen ve millî şuorumuzun mahsulü olan Fikret'in kitaplarının yakılması düşüncesini gaflet ve dalalet olarak nitelendirir.²³

Fırat, Kâmrân Demir'in yazısını da başlı başına bir hezeyan mahsulü olarak görür. Heykel meselesinde ise şimdilik dikilemeyebileceğini, zaten henüz ona sıra gelmediğini, Haluk'un da Fikret'te nakısa değil, ihmale örnek olabileceğini dile getirir.

Tan gazetesi münakaşalara yine bir yazı ile müdahil olur. İleride hakkında dava açılmasına sebep olacak yazılardan "Kundakçı"da Sabiha Zekeriya Sertel şunları söyler: "*Fikret, hayatının muhtelif devirlerinde his ve fikir değişiklikleri geçirmiştir. Bazen dindar bazen Allah'ı inkâr eden bir ateisttir. Bazen milliyetçi bazen milliyet hudutlarını inkâr eden büyük bir insaniyetçidir. Fakat daima istibdada düşman ve hürriyete âşıktır. Mustarip insanlığın azaplarını yaşayan şiirlerinde çok yüksek bir insandır.*"²⁴

Sertel'e göre şairin yaşadığı devirde istibdada, haksızlığa karşı duyduğu isyan, onun karakter yüksekliğini ifadeye kâfidir. Fikret belki çok yüksek bir şair değildir fakat Türk edebiyatı içinde inkâr edilemeyecek bir şahsiyettir. Fikret'in şiirlerinin yeni nesil tarafından anlaşılmasına imkânsız gören Sertel, Fikret'in devrinin şairi olarak kabul edilmesini gerektiğini ancak eserlerini yakmaya hakkımız olmadığını, eğer her yeni devir, kendinden evvel gelen şairleri, edipleri, ilim adamlarını beğenmediği için eserlerini yakmaya kalksaydı ne klasik edebiyat ne de edebiyatın tarihinin kalacağını ifade eder ve bu fikri savunanları eleştirerek yazısını nihayetlendirir: "*Her devir, adamlarını yetiştirir, bunlar kemâle erer, zaman ile eskir, kıymetlerini kaybederler. Fakat her devir sonu eskilerin eserlerini cami avlularına yığıp yakmak, bir edebî eserler yangını seyretecek, herhâlde bozguncu ruhların ihtiyacı olsa gerek.*"²⁵

²¹ (...), "Büyük Anketimiz: Muharrir Ömer Rıza Doğrul Diyor ki," *Yeni Sabah*, S. 523, 15 İlk Teşrin 1939, s. 3.

²² Peyami Safa, "Tevfik Fikret ve Oğlu", *Cumhuriyet*, S. 5542, 15 Birinci Teşrin 1939, s. 3.

²³ (...), "Ankete Cevap: Halil Bedi Fırat", *Yeni Sabah*, S. 524, 16 İlk Teşrin 1939, s. 3.

²⁴ Sabiha Zekeriya Sertel, "Kundakçı", *Tan*, S. 1513, 16 İlk Teşrin 1939, s. 5.

²⁵ A.g.y.

Aynı gün *Tan*'da neşredilen bir diğer yazı, "Bir Anket Etrafında" başlığını taşır. İmzasız yazıda daha önce ikaz ettikleri, ankete katılanların bir kısmının münakaşayı lüzumsuz bulduğu hâlde anketin âdeta zorla devam ettirildiği ve bu ısrarın sebebini anlamlandıramadıkları tekrar belirtilir. Ortada bir Fikret meselesi, Fikret'in heykelini dikmek isteyen, Fikret'in eserlerini yakmak isteyen, heykelini dikmek isteyenlere itiraz edecek kimsenin olmadığı hatta "açılan anketin garip sualine" muhatap edilenlerin söyledikleri sözlerde de belli ki böyle bir münakaşayı mevsimli ve lüzumlu gören dahi bulunmadığı ifade edilir. Yazıda, "*Şu hâlde, etrafındakilerin hissî, fikrî ve umumi muhalefetlerine rağmen bir mezarı mutlaka deşmeye çabalamanın manası ne?*"²⁶ sorusunun cevabı bir sanatkârın mezarı başında koparılan manasız ve mütecaviz patırtının dinmesidir, şeklinde verilir. *Tan* gazetesi vasıtasıyla hürmet lüzumunun idrak olunduğunu ifade eden bir sükûtun bir an evvel teessüsünü bekledikleri bildirilerek bir defa daha ikazda bulunulur.

Tan'da anketin bitirilmesi isteğine karşın *Yeni Sabah*, Mithat Cemal'den sonra sorularını bu sefer Mehmet Akif'in bir diğer dostu Eşref Edip (Fergan)'e yöneltir. Münakaşaya katılmak istemeyen Eşref Edip, soruları çok keskin bulur, bunlara bir çırpıda evet veya hayır demenin insanı ifrat ve tefrite düşüreceğini, Fikret gibi edebiyat tarihimizde bir mevki-i mahsus sahibi kudretli bir şairin yalnız sanatı hakkında tahlil ve tenkitlerle iktifa edilmemesinin, şahsiyetinin mevzubahis edilmemesinin bu münakaşanın mahdut bir sahada yapılmasının daha iyi olacağını çünkü Fikret'i sevenlerin bazı noktalarda çok müşkül vaziyette kalabileceklerini söyler.²⁷

Yeni Sabah'ta başlayan Tefvik Fikret münakaşasında Akif-Fikret tartışmasından bahseden ilk isim yukarıda da yer verdiğimiz Vâ-Nû'dur. "*Bir çeyrek asır evvel büyük şairin semereli ağacına ne medrese çömezleri taş atmışlardı!*" diyen Vâ-Nû'nun ardından Peyami Safa'nın *Cumhuriyet*'te Akif'in daha sonra *Safahat*'ından çıkardığı beyte gönderme yapar ancak tartışmaların odağına söz konusu iki şairi (Akif-Fikret) anketörün sorularıyla getiren ve sonrasında anket iştirakçilerinin ve *Tan*'da Sabiha Sertel'in tenkitlerine maruz kalacak kişi Eşref Edip'tir.

Eşref Edip, anketörün sorduğu "*Mehmet Akif'le Fikret'in araları nasıl açıldı?*" sorusuna iki şair arasında hiçbir husumetin bulunmadığını, Fikret'in *Tarih-i Kadim*'i intişar ettikten sonra Mehmet Akif'in ona hasım kesildiğini ve hücum ettiğini; Akif'in kullandığı "zangoç" kelimesinden Fikret'in çok müteessir olduğunu, bunu öğrenen Akif'in "*Tecavüz edilenler gibi onun da tahammül etmesi lazım.*" cevabını verdiğini dile getirir.²⁸

Eşref Edip, Fikret'in *Tarih-i Kadim* şiirini yazdığına pişman olup olmadığı sorusuna Fatin Hoca'nın sözlerini örnek verir: "*Fatin Hoca'nın anlattığına göre Tefvik Fikret bu şiirini bir 'sahve' hâlinde, istibdadın en karanlık bir zamanında, ümitsizliğin hissini, şuurunu meflûç eylediği bir günde yazdığını kendisine söylemiş ve çok itimat ettiği bir dostundan, Doktor Rıza Tefvik'ten başka kimseye göstermemiş. Hayli zaman sonra o dostu, bir daha okumak üzere istemiş. İsrar ederek kimseye vermeyeceğine dair söz vererek almış. Fakat sözünde durmamış. Ötekine berikine vermiş. Aradan birçok zaman geçtikten sonra Sultani talebesinden birinin kitapları arasından çıkmış, etrafa yayılmış. Fikret: 'Buna muttali olunca bir çocuk gibi ağladım.' demiş ve bunun hakikaten bir cinayet olduğunu itiraf etmiş. Esasen bunu yazdığına büyük nedamet gösterdiğini ve çok teessür duyduğunu söylemiş.*"²⁹

Eşref Edip, Fikret'in edebî kıymeti hakkında Mehmet Akif'in nasıl düşündüğü sorusuna şairin Abdülhak Hamit ile Fikret arasında yaptığı benzetmeyi aktararak cevap verir: "*Hamit'in*

²⁶ (...), "Bir Anket Etrafında", *Tan*, S. 1513, 16 İlk Teşrin 1939, s. 5.

²⁷ (...), "Büyük Anketimiz: Eşref Edip'in Cevabı", *Yeni Sabah*, S. 525, 17 İlk Teşrin 1939, s. 3, 7.

²⁸ A.g.y.

²⁹ A.g.y.

şirini bir müzeye teşbih edelim. İçeriye giriyorsunuz. Bir tarafta fevkalade kıymetli bir şey görüyorsunuz. Mesela bin liralık bir seccade, onun yanında bir de alelade sandalye, şöyle gelişigüzel konulmuş, şurada bir pırlanta, bir taç. Onun yanında bir sırça bardak. Tevfik Fikret'in odasına girerseniz öyle fevkalade bir şey göremezsiniz. Fakat mevcut olan şeyleri gayet muntazam, mürettep, yerli yerinde bulursunuz."³⁰

Eşref Edip, bir zamanlar Türk Ocağı'nın Fikret'in ahlaki faziletini, vatanperverliğini inkâr edecek kadar ileri gittiğini, şairin vefatından sonrasına kadar da bu hücumların devam ettiğini belirtmesinin ardından Süleyman Nazif'in, Tevfik Fikret'in yalnız kininden mülhem olduğunu, hemşiresine mersiye yerine eniştesine hicviye yazdığını, mazlum Boerlere galip gelen İngilizlere tebrikname gönderdiğini, bir gayzını tatmin için şehit bir millet cenazesini merhum hemşiresinin mezarını çiğnemekten çekinmediğini, Balkan mesaibi ile Harb-i Umumi'ye karşı lakayt kaldığını hatta bununla da yetinmeyerek şeyhülislama ithaf ettiği manzume ve emsali şeylerle mesaib-i milliyeyi istihfaf ve yüz binlerce şehit ile temeshür etmek istediğini ortaya attığını bu yazıların da Fikret'i düşürdüğünü dile getirir. Konuşmasının devamında Fikret'in "Emrullah Efendi gibi kudretli bir Maarif Nâzırı karşısında dayanamayarak" Galatasaray'dan istifası ve yerine atanan Salih Zeki için Emrullah Efendi'nin "Bir şairin yerine bir âlim vekil tayin ettim."³¹ sözlerine yer veren Eşref Edip, Fikret'in Tanin'e gönderdiği mektupta "Bir muhit-i gayz u gılat içinde serbestçe ve insanca iş görmek mümkün olmadığı bugün say ve irfanının tebdil-i tabiyet ettiğini, kolejin hürriyetnüvazane açtığı aguş-ı rağbete sürüklendiğini" bildirdiğini ve "bu sürüklenme" vaziyetinden bilistifade Robert Kolej'in onu bütün bütün benimsemek istediğini söyler.

Yeni Sabah etrafında gittikçe büyüyen tartışmalara yeni bir boyut katacak olan bir iddia ortaya atan Eşref Edip, Amerikalıların satın alma teşebbüsünde buldukları Aşiyân'ın o zaman Kolej tarafından şaire hediye edildiğini ifade eder ve şairi eleştirir: "Diyorlar ki: Haddizatında beş, altı bin lira kıymetinde olan Aşiyân'a Fikret'in aguşunda can verdiği Amerikan müessesesi on bin lira vermiş. Fakat on bin de azdır, yüz bin de azdır. Fikret'in o yoldaki büyük hizmetleri onlarca milyonlar değer."³² Şairin heykelinin dikilmesi konusunda ise çok geç kalındığını *Kopuz* mecmuasının sahibi Fethi Tevetoğlu'ndan Rusya'da Fikret'in heykelinin çoktan dikilmiş olduğunu işittiğini söyleyerek münakaşalara bir başka konu daha ekler. Eşref Edip, Fikret hakkında son sözün Süleyman Nazif'in şu temennisi olduğunu söyleyerek anketi nihayetlendirir: "Fikret! Cenab-ı Hak seni affetsin!"³³

Yeni Sabah'ın anketine katılan diğer iki isim Mehmet Halit Bayrı ve Feridun Osman (Menteşoğlu)'dır. Bayrı da önce eserlerini yakmak veya abidesini yapmak için Fikret gibi mevki ve sanat sahibi bir şair hakkında yürütülen ankete iştirak etmek istemez. Herhangi bir şairin veya sanatkârın olduğu gibi Fikret'in de eserlerini yakmak Bayrı'ya saçma görünür, bu memleketin irfan seviyesinin eser yakmayı değil, eser yaratmayı icap ettirdiğini, bu itibarla Fikret'in eserlerinin yakılmasına hiç taraftar olmadığını belirtir. Büyük bir şair olmasa da sanatkârlığını inkâr etmenin küfran-ı nimet telakki edileceğini söyleyen Bayrı, konuşmasının devamında şairin heykelinin dikilmesi ile ilgili şairin Türk edebiyatı tarihine bıraktığı isim ve eserlerin heykel hükmünde olduğunu dile getirir ve bunlar varken tunç bir sütuna neden ihtiyaç duyulduğunu sorar. Bayrı, yazısını tartışmalarda mevzubahis edilen Aşiyân'ın satılması,

³⁰ A.g.y.

³¹ A.g.y.

³² A.g.y.

³³ A.g.y.

Haluk'un Amerika'da çalışmasının dedikodudan ileri geçmeyeceğini, bu tür dedikoduların gazete sütunlarına intikalinin de kıymet bilen her Türk'ü müteessir edeceğini söyler.³⁴ Bayrı'nın cevapları aşağıda yer vereceğimiz konuşmasında Nihal Atsız tarafından samimiyetten uzak addedilecektir

Mehmet Halit'in ardından Feridun Osman'la görüşülür. Feridun Osman ise Fikret'in belki abidesinin yapılamayabileceğini, buna lüzum görülmeyebileceğini ancak eserlerini yakmak düşüncesinin bir gerilik olarak telakki edileceğini dile getirir.³⁵

Anketin neşredildiği *Yeni Sabah*'ta "Fikret'i Sevenler Borçlarını Ödemelidirler" başlıklı yazı Emin Demir'e aittir. Emin Demir, Kâmran Demir'in yazısının gazetede neşredildiğinde önce üzüntü duyduğunu ifade eder ancak daha sonra bu vesile ile o zamana kadar kıymeti tam olarak tebarüz ettirelemeyen Fikret'in bütün vasıflarıyla canlandırılmasına vesile olduğundan *Yeni Sabah*'a teşekkürlerini sunar ve Fikret'i sevenlerin bu fırsatı kaçırmamalarını, Fikret'e borçlarını ödemeleri lazım geldiğini belirtir.³⁶

Yine *Tan* gazetesinde "Fikret'i İrticaa Bayrak Yapmak İstiyorlar" başlıklı yazı, imzasız yayımlansa da Sabiha Zekeriya Sertel³⁷ tarafından kaleme alınmıştır. "Kundakçı" ile birlikte hakkında dava açılmasına sebep olan yazıda Sertel, tekrar münakaşaların yersizliğinden ve daha önemli meseleler olduğundan bahseder. Tefik Fikret hakkında yapılan anket ve açılan münakaşanın acıklı ve tehlikeli bir safhaya girdiğini, ortada Fikret'in heykelini dikmek meselesinin olmadığını ifade eden Sertel şöyle devam eder: "Güya böyle bir mesele varmış gibi kaleme sarılanlar, bu vesile ile Fikret'i bilhassa Fikret'in hür düşünceli bir şair gibi kendi içinden ilham alarak yazdığı eserleri, bir irtica mevzuuna bayrak yapmak istiyorlar. Bir harp muvacehesinde bulunduğumuz bir devirde böyle tehlikeli mevzular üzerinde kalem oynatmak tesadüfi bir hadise değildir... Fakat şurası muhakkaktır ki halkın hissiyatını rencide edecek şekilde bir Fikret numunesi ortaya koyarak başka davalar tazelenmek isteniyor."³⁸

Sertel, bilhassa Eşref Edip'in sözlerine gönderme yaparak "Sebilürreşat"ın medrese zihniyetiyle yaptığı hücumlarla Fikret'e değil, Türk Cumhuriyeti'nin altı okundan birini teşkil eden laikliğe çatmak istediklerini, münakaşanın daha tehlikeli bir safhaya girmemesi için Dâhiliye Vekâletinin dikkat nazarını çekmeyi lüzumlu telakki ettiklerini, üzerinde konuşulacak ve hassasiyet gösterilecek çok daha mühim meseleler bulunduğunu söyler.³⁹

Akşam, *Cumhuriyet* ve *Tan*'ın ardından Tefik Fikret meselesine *Vakit* gazetesi de müdahil olur. Hasan Kumçay, Fikret'in şiirinde "ideal Haluk" ile Amerika'da bulunan "insan Haluk"u birbirinden ayırmak gerektiğini, şairin üslubu ve hayat telakkisi ne olursa olsun laik

³⁴ (...), "Büyük Anketimiz: Halit Bayrı ve Feridun Osman'ın Sözleri", *Yeni Sabah*, S. 526, 18 İlk Teşrin 1939, s. 3.

³⁵ A.g.y.

³⁶ Emin Demir, "Fikret'i Sevenler Borçlarını Ödemelidirler", *Yeni Sabah*, S. 526, 18 İlk Teşrin 1939, s. 3.

³⁷ Sabiha Zekeriya Sertel'e göre *Yeni Sabah*'taki münakaşa gün geçtikçe kin ve garaz dolu bir mahiyet aldığından *Tan* gazetesinde "Kundakçı", "Fikret'i Bir İrticaa Bayrak mı Yapmak İstiyorlar" başlıklı yazılarını neşreder ancak aleyhinde dava açılır. Sertel, davanın memleket mikyasında bir ideoloji ve felsefe mücadelesi olduğunu anladığı ve Türk gençlerine mezkûr davayı anlatmayı faydalı bulduğu için *Tefik Fikret İdeolojisi ve Felsefesi* adlı eseri yazmaya karar verdiğini söyler. Söz konusu mahkeme ve Sertel'in düşünceleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk.: Sabiha Sertel, *Tefik Fikret İdeolojisi ve Felsefesi*, Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul, 1946. Sabiha Zekeriya Sertel, *Tefik Fikret-Mehmet Akif Kavgası Münasebetiyle: Sebilürreşatçıya Cevap*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1940. Sabiha Sertel, *Roman Gibi: "Tefik Fikret Davası"*, Ant Yayınları, İstanbul, 1960, s. 223-228.

³⁸ (...), "Fikret'i Bir İrticaa Bayrak mı Yapmak İstiyorlar?", *Tan*, S. 1515, 18 İlk Teşrin 1939, s. 1, 5.

³⁹ A.g.y.

cumhuriyet devrinin öz evladı olduğunu, “Memleketin koyu taassup rejimleri altında bile müsamaha edilen fikirlerin ve kanaatlerin bu zamanda matbuat sütunlarında hırpalanmasının vicdanlara eza” verdiğini söyler.⁴⁰

Anket devam ederken *Yeni Sabah* ve *Tan* gazeteleri arasında “jurnalcilik” meselesi başgösterir. *Yeni Sabah*’ta neşredilen “Zaruri Bir Cevap!: Yeni Sabah’ı Jurnal Edenlere Mukabele” başlıklı imzasız yazıda yaklaşık on beş gündür devam eden anket “Her memlekette sık sık eşine tesadüf edilen bu şekilde edebî ve içtimai münakaşalar, münakaşaya mevzu teşkil eden kimsenin hakiki hüviyetinin meydana çıkması ve tarihte işgal ettiği mevkiin tayini bakımından kıymetli ve istifadeli neticeler verir.” şeklinde değerlendirilir ve “Bununla beraber *Fikret*’in lehinde olan cevaplar daha fazladır. Bir zamanlar Süleyman Nazif merhumun, Mehmet Akif merhumun *Fikret* aleyhinde mücadele girişmelerine, Ziya Gökalp’la Hamdullah Suphi’nin önderlik ettikleri Türk Ocaklarının koyu *Fikret* aleyhtarlıklarına rağmen Tefik *Fikret* lehinde beslenen bu sempati, şaire karşı gösterilen büyük teveccühün delilidir.” denilerek eski tartışmalara atıfta bulunulur ve “bu irfan vazifesini” tam bir tarafsızlıkla yaparken *Tan* gazetesinin kendilerine bir, iki defa sataştığını, ehemmiyet vermeye lüzum bile görmedikleri bu sataşmanın bir tecavüz şeklini aldığını büyük bir teessürle gördükleri belirtilir. Mezûr yazıda Tefik *Fikret* ve *Tan* gazetesinin sahibi M. Zekeriya Sertel’in “*Tıpkı Amerikan misyonerleri vasıtasıyla Amerika’ya gönderilerek orada dinini değiştiren ve milliyetini kaybederek Amerikanlaşan Haluk gibi aynı müessese tarafından Amerika’ya gönderilen şimdi de bizzat kendi çocuğunu oraya gönderen Tan gazetesi sahibi M. Zekeriya’nun şair Fikret’te müşahede edilen Amerikaseverliğin tenkit edilmesine niçin tahammül edemediğini*” anlayamadıkları ifade edilir. Ayrıca M. Zekeriya’nın “üstelik hiç de mert bir silah olmayan mugalata silahına sarılarak bizi irtica ile itham etmekten perva etmiyor hatta aklınca bu hususta jurnalcilik yapmaya bile” kalkıştığı söylenerek daha önceki dönemlerde farklı konuda tahrikçilik yaptığı da iddia edilir.⁴¹

Yukarıda da yer verdiğimiz gibi *Tan* gazetesinde, *Fikret* anketi etrafında gelişen münakaşalar anlamsız bulunmuş ve harp öncesi böyle bir tartışmanın sebebinin taraflarınca anlaşılmadığı ifade edilmiştir. *Yeni Sabah*’ta bu hususlarla ilgili “*Yeni Sabah*’ın masum bir edebî anketine binbir kulp takan ve her şeyden evvel dürüst ve milliyetperver bir gazete olduğumuz için bize her vesileden istifade ile çatmayı hem de bunu mertçe ve açıkça değil sırtımızdan hançerlemek suretiyle yapmayı tercih eden bu zat, daha geçen sene bir vesileden istifade ederek nurlu sancağımızdaki nazlı hilalimizi bile bize çok görmüş ve hilali Türk sancağından çıkarmak istemişti.”⁴² şeklinde açıklama yapılır ve yazının devamında konumuzun dışında kalan yönleriyle M. Zekeriya Sertel eleştirilmeye devam edilir.

Sabiha Sertel’in eşi M. Zekeriya Sertel’in gazetesi *Tan* ve *Yeni Sabah* arasında vuku bulan ve gittikçe şahsileşen tartışmalarda *Yeni Sabah* gazetesi bitaraf olacağını ilan ettiği hâlde Sertel’in tahsil için çocuğunu Amerika’ya göndermesini Haluk ile karşılaştırılarak eleştirilmesi anketin objektifliğine gölge düşürmüştür.

Bütün sataşma/suçlama/karalamalara rağmen anket devam ettirilir. *Yeni Sabah* bu defa okuyucularından tıbbiyeli olduğu vurgulanan K. Elker’in cevaplarını yayımlar. Elker, edebiyat

⁴⁰ Hasan Kumçay, “Aşyan”, *Vakit*, S. 7822, 19 Birinci Teşrin 1939, s. 1.

⁴¹ (...), “Zaruri Bir Cevap!: Yeni Sabah’ı Jurnal Edenlere Mukabele”, *Yeni Sabah*, S. 527, 19 İlk Teşrin 1939, s. 1, 3.

⁴² A.g.y.

âlemi içinde büyük bir nüfuz kazanması ve geniş bir prestîşkâr kitlesine sahip olmasıyla birlikte Fatih Sultan Mehmet gibi tarihî büyüklerimiz için abideler yaptırılmamışken Fikret'in heykelinin dikilmesini lüzumlu bulmaz hatta abes karşılar. Kuvvetli bir şair olan Fikret'in ahlak ve zati sıfat bakımından bazı kusurlarının kabil-i af hatalardan olmadığını belirten Elker, Fikret'in "Fikret'in Heykelini mi Dikelim Yoksa Eserlerini mi Yakalım?" anketinin genişleyerek geldiği son durumun mahiyetini maddeler hâlinde özetleyen yazısında Fikret'in irfana muhtaç birçok Türk mektepleri mevcutken iyi niyetlere sahip olmadığını beyanına hacet olmayacak şekilde kolejde çalıştığını, kıymetli kütüphanesini bir Türk müessesesine vermesi icap ederken koleje verdiğini, şairin zamanında çok mutekit ve mümin bir "Mehmet Tefvik Efendi" iken bilahare "bukalemunun renk değiştirme gibi" fikrini tebdil ederek milletin dini ve imanı ile alay etmeye başladığını, Müslümanların vicdani fikriyatına ve mukaddesatına *Tarih-i Kadim* şiiiriyle taarruz ettiğini, sonra yine "âdet-i veçhile" rücu ederek bir *Rüccuname* yazarak düşünüşünde bir tahavvül meydana getirdiğini; İngilizler, domdom kurşunları da kullanarak mazlum Boerleri mağlup ve perişan ederken İstanbul'daki İngiliz Sefarethanesine bu hadise için gönderilen lüzumsuz bir tebriknamenin altına Tefvik Fikret dahi imzasını vazettiğini, Hristiyan olan Haluk'un terbiyesindeki kabahatin Fikret'e terettüp ettiğini de dile getirir.⁴³

Elker'in yazısıyla aynı gün *Tan* gazetesinde neşredilen "Zaruri Bir Cevap" serlevhali yazıda *Yeni Sabah* gazetesine cevap verilir. Eşref Edip'inkine karşılık Sabiha Zekeriya'nın *Tan*'da neşrettiği yazı yeniden Mehmet Akif-Fikret üzerinden laiklik-dincilik múnakaşası üzerinde durulmasına, gazeteler arasında "jurnalcilik" suçlamalarına varmasına sebep olur. Tekrar *Tan* gazetesinde neşredilen imzasız yazıda Fikret'in edebî kıymeti yerine dinsizliği üzerinde karar kılınması, artık hayatta olmayan şairin kendisini savunamayacağı için *Tan*'ın bu müdafaayı üzerine aldığı, gelen mektuplarda okuyucuların "*Edebiyatımızın nadir yetiştirdiği bir şairin şahsına yapılan bu tecavüzlere artık tahammül edemiyoruz.*" mealindeki mektupların *Yeni Sabah*'a da geldiğini gazetenin itiraf ettiği, Fikret'in dindar olup olmasının kendisini bağladığı, Fikret anketinin "Sebilürreşat ruhunu hortlatma" şeklini aldığı için harekete geçtikleri, bunları ortaya atarak mesele üzerinde fikirleri uyandırmanın harple yüz yüze geldiği bir devirde tehlike arz ettiği ve bu múnakaşanın tehlikeli maceradan uzaklaşmasını istemenin bir gazetenin vazifesi olduğu, aleyhlerinde yazılan yazıların gazetecilik mesleği haysiyetine uyup uymadığına Matbuat Cemiyeti Haysiyet Divanının karar vereceğini, artık *Yeni Sabah*'a mukabil yegâne cevaplarının vakarlı bir sükût olacağı söylenir.⁴⁴

Tan, múnakaşaların seyrinin takdirini önce gazete idarecilerine, ardından Gazeteciler Cemiyeti Haysiyet Divanı'na bıraktıktan sonra aşağıda sırası gelince yer vereceğimiz 23 Ekim 1939 tarihli nüshasında *Yedigün*'de neşredilen Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazısının başında yer alan kısa bir yorumdan sonra tartışmalardan çekilir ancak *Yeni Sabah*'ta anketin neşrine devam edilir.

Ankete iştirak eden bir diğer yazar Nihat Sami (Banarlı)'dir. Edebiyat tarihi kaidesine göre bir sanatkârın şahsiyeti ve eserleri hakkında sahih hükümler verileceği zamanla sanatkârın yaşadığı devir arasında hayli uzun bir mesafe bulunması gerektiğini böylelikle sanatkâr hakkında kendi fikirlerimizi değil zamanın verdiği hükümleri nakletmek kolaylığının elde edileceğini ifade eden Banarlı, Fikret'le ilgili söz söyleyebilecekler arasında arkadaşları, talebesi ve talebesinin talebesi şair ile ilgili sarf edilecek bazı acı hakikatlere inanmak istemeyeceklerini, arkadaş ve talebelerinin onu böyle tanımadıklarını samimi şekilde iddia etmekten geri durmayacaklarını ilave eder. Banarlı, Fikret'in memleket gençliğine birçok

⁴³ (...), "Ankete Cevap: K. Elker", *Yeni Sabah*, S. 528, 20 İlk Teşrin 1939, s. 3, 7.

⁴⁴ (...), "Zaruri Bir Cevap", *Tan*, S. 1517, 20 İlk Teşrin 1939, s. 5.

nasihatler sunarken kendi çocuğunun bile tam bir Türk vatanperveri veya vatandaşı olarak yetiştirememek bahtsızlığına düştüğünü dile getirir ve son olarak şunları söyler: “*Fikret’in yaşadığı devirde bu millet öyle ıstıraplar çekiyordu ki onun samimi olmaktan bir hayli uzak bulunan şiirlerini bile istibdada hücum ve hürriyeti terennüm ettiği zamanlarda bu millet güzel bulmuş ve sevmiştir. Bu mazhariyet ise Fikret için kâfidir.*”⁴⁵

Banarlı, Fikret’in ne derecede mağrur ve ne kadar kendini beğenmiş olduğuna dair çok kuvvetli bir misalin Hüseyin Cahit Yalçın’ın *Edebî Hatıralar*’ında var olduğunu belirtir. Her şeyden önce Fikret’in heykelinin dikilmesi meselesine neden lüzum görüldüğünü anlamaya çalışan Banarlı, Türk milletinin ondan önce yetiştirdiği Fuzuli, Nedim ve Hamit, Kaşgarlı Mahmut, Mimar Sinan için heykel dikmeyi teklif eder. Bunlar ve bunlar gibi birçok büyüğümüzün heykeli dikildikten sonra yerimiz ve paramız olursa Fikret’in heykelini dikmekten çekinmeyeceklerini de belirtir. Fikret’in eserlerini yakmayı çocukça ve lüzumsuz gören Banarlı, aşıkâr bir ustalığı olan Türkiyeli bir sanatkârın eserlerinin yakılamayacağını bilakis bir zamanlar bu değer ve bu karakterdeki bir sanatkâra da kıymet verilmiş olduğunu istikbalin daha iyi görebilmesi için saklanması gerektiğini dile getirir.

Memet Ağa

Hüseyin Efendi

Fikret Bey

ve

Mister Haluk

Yukarıda yer alan Tevfik Fikret ailesinin büyük babadan toruna doğru gelen unvan serisini hatırlatan Banarlı, bu hadisenin Türkiye’de bir zamanlar çok yanlış anlaşılan bir Avrupalılaştırma hareketinin en elim tezahürlerinden biri olduğunun altını çizer.

Hikmet Kumçay’dan sonra *Vakit* gazetesinde Fikret Adil de görüşlerini beyan eder. Seyahatte olan Sadri Ertem’e hitap eden mektubunda Fikret Adil, laiklik meselesi üzerinde dururken Eşref Edip’in sözlerine gönderme yaparak Moskova’da Fikret’in heykelinin dikilip dikilmediğine bakmasını rica eder ve anketin lüzumsuzluğu hakkında *Tan* gazetesindeki fikirler ile örtüşecek şekilde konuşur.⁴⁶

Fikret Adil, yazısının devamında Vâ-Nû’nun yazısında kullandığı “ihrak binnar” (ateşte yakma), Kâmran Demir’in “Uzküru mavtakum bilhayr.” (Ölülerinizi hayırla yâd ediniz.) ve özellikle şairin kendisine isim babalığı ettiği Peyami Safa’nın “Madam Fikret” hitabına da atıfta bulunur.⁴⁷

Yeni Sabah’ta ankete İbrahim Hoyi ile devam edilir. Öldüğünden beri 25 senedir zaman zaman canlanan Fikret münakaşası sırasında lehte ve aleyhte birçok şey söylenmesine rağmen şairin yine ayakta ve dimdik kaldığını söyleyerek Fikret’i Shakespeare ile karşılaştıran Hoyi, yaşı sebebiyle Fikret’in öğrencisi olamadığına hayıflanır. Hoyi, Fikret’in Kolej tesirinde kaldığını kabul etmez aksine koleji tesiri altında bıraktığını, Salih Keramet’in Fikret hakkındaki etüdü olan eserde de yer alan kolej müdürünün mektubunu göstererek ispat etmeye

⁴⁵ (...), “Büyük Anketimiz: Muallim Nihat Sami’nin Fikri”, *Yeni Sabah*, S. 529, 21 İlk Teşrin 1939, s. 4, 7.

⁴⁶ Fikret Adil, “Tevfik Fikret Münakaşası Etrafında”, *Vakit*, S. 7825, 22 Birinci Teşrin 1939, s. 3.

⁴⁷ A.g.y.

çalışır. Hoyi, Fikret'in Haluk'a çok bel bağladığını, tahsili için gönderdiği oğlunun dönmeyişine çok üzüldüğünü, şikâyetlendiğini ifade eder ve şairin Haluk üzerinde sinn-i rüştüne kadar mesul olduğunu ondan sonrasında şahsın kendisinin mesul olduğunu söyleyerek Fikret'i müdafaa eder. *Devenin Başı, Sabah Olursa* manzumelerini delil göstererek Fikret'in milliyeti aşıl原因 bir şair olduğunu ifade eden Hoyi, şairin heykelinin dikilmesi ve eserlerinin yakılması konusundaki fikirlerini beyan ederken "Sebilürreşat"çıları hedef alır: "Bu bir kadirşinaslık eseridir... Ve biraz da cemiyetin itiyatlarından biridir. Maksat ileriye ve daha sonraki tarihlere bir hatıra bırakmaktır ki Fikret'in heykeli olsa da 'Sebilürreşat'çıların ruhu hortlasa da hortlamasa da tarih hükmünü vermiştir. Fikret'in arkasında bıraktığı her cephedeki izler birer heykel azameti ile şahlanmaktadır. Bunu taş a veya bronza hapsetmenin manası yoktur."⁴⁸

Hoyi, Galatasaray Lisesinin bahçesindeki heykeli içinden yetişip feyzaldığı ve feyzverdiği müessesenin ona karşı beslediği bir ihtiram ve sevginin olarak görür. Eserlerinin yakılmasına müstehzi bir tavırla ve yine "Sebilürreşat"çıları zikrederek şöyle cevaplar: "Fikret'in eserlerinden milyonlarca basılmış olsaydı ve bütün dünyayı ateşe verecek bir şekilde bu eserler yakılmış bulunmasaydı yine de günün birinde bu eserleri - 'Sebilürreşat'çıların kulakları çınlasın- Kur'an gibi ezberden okuyacak vefalı ve sanatsever kafalar ve ağızlar bulunacaktır."⁴⁹

Yeni Sabah gazetesini, aynı nüshada sütunlarının darlığı nedeniyle okuyuculardan gelen mektupları hulasaten neşreder. Bunlardan biri olan Mustafa K. Belgesoy, Tefvik Fikret'in sadece edebiyat kitaplarının Servet-i Fünûn bahsinde Fikret olduğunu, adı Türk olan Fikret'in heykelini dikmek veya dikmemek meselesinin münakaşa edilmemesi gerektiğini, bugün Çanakkaleleri, Sakaryaları, İnönüleri düşünmek varken Haluk'u, Aşiyân'ı düşünmenin boş olduğunu söyler.⁵⁰

Bir diğer okur soyadı belirtilmeyen Münif'tir. Münif, Fikret'i imanlı ve idealist bir müceddit olarak nitelendirir; onda vicdan yüksekliği, fikir istiklali, mefkûre aşkının tam manasıyla teecessüm ettiğini ve heykelinin dikilmesi gerektiğini ekler.⁵¹

K. A. Altınkaş, Fikret'i vatanperver, milliyetperver bir şair olarak vasıflandırır. Kolejde okuttuğu talebelerin de Türk olması dolayısıyla yanlış hüküm verilmemesi konusunda uyarıda bulunan Altınkaş, onun eserlerini yakmak isteyenlerin Fikret'in yarattığı vatan hissini, yurt sevgisini yok etmek istediklerini bilmeleri gerektiğini hatırlatır ve şairin heykelinin kendisinin yüce olduğu kadar yüce bir yere dikilmesi lüzumuna da işaret eder.⁵²

A. Arzul, Fikret'in eserlerinin yakılması hakkındaki fikrin küstahlıktan başka bir şey olmadığını, Fikret'in hak sedalarının dinlenmediğini, haksızlıkta ısrar edildiğini görerek Galatasaray'dan çekildiğini, onun bu çekilişini milliyet hislerinden mahrum bulunduğu hamletmenin yanlış sayılacağını ve Fikret'in her zaman büyük bir Türk şairi kalacağını ifade eder.⁵³

Vecihi Kenan Üstüntürk, eserlerinin yakılmasının yanlışlığını dile getirerek şairi heykeli dikilmeye layık görür. Üstüntürk, Tefvik Fikret'in aruza azami Türkçe eda vererek, kafiyede yenilik yaparak sanata hizmet etmek, yazılarıyla millî hisse malik olduğunu

⁴⁸ Daniş Remzi Koruk, "Büyük Anketimiz: Muharrir İbrahim Hoyi Diyor ki", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 4, 7.

⁴⁹ A.g.y.

⁵⁰ Mustafa K. Belgesoy, "Ankete Cevap", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 7.

⁵¹ Münif, "Ankete Cevap", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 7.

⁵² K. A. Altınkaş, "Ankete Cevap", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 7.

⁵³ A. Arzul, "Ankete Cevap", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 7.

göstermek, şiire laikliği getirmek noktalarından çok büyük kıymet ifade ettiğini de sözlerine ekler.⁵⁴

Abdülkadir Ceyhun ise Aşiyân'da Hamit için bir köşe ayırmak konusu üzerinde durarak Fikret'i eleştirir: "*Zira Hamit, başlı başına bir âlemdi. Hamit'i şimdi bu kadar alçaltmakta tamamıyla haksızız. Hamit, Fikret'in yanında kaldıkça sanattan anlayan yok demektir.*"⁵⁵

Yukarıda da yer verdiğimiz gibi Peyami Safa, Hüseyin Cahit Yalçın'ı bu münakaşaların vukuuna izin verdiği için eleştirmiştir. Yalçın birkaç gün sonra *Tan* gazetesinin de aynen neşrettiği "Tevfik Fikret Meselesi" başlıklı yazısını *Yedigün*'ün 346. sayısında yayımlar. Yazının girişinde bulunan *Tan* gazetesinin notunda "*Tevfik Fikret hakkında ortaya atılan garip iddialara Hüseyin Cahit cevap veriyor. Hüseyin Cahit, Tevfik Fikret'i bu garip iddialara alet etmek isteyen gazetenin başmuharriridir. Kanaatini orada değil Yedigün mecmuasında neşretmiştir. Bu yazı, Fikret'i mezarında rahatsız etmek isteyenlere, kendi başmuharrirlerinin ağzından verilecek en iyi cevaptır.*" ibaresi yer alır.

Hüseyin Cahit Yalçın, yazısında Fikret'in kozmopolit bir şair olarak nitelendirilmesi üzerinde durur ve münakaşanın nasyonalist ideal ile insanîyetçilik ideali arasında cereyan ettiğini söyler.⁵⁶

Hüseyin Cahit Yalçın, başyazarı olduğu *Yeni Sabah* yerine *Yedigün*'de açıklama yaparken *Yeni Sabah*'ın anketine katılan bir diğer isim Nihal Atsız'dır. Atsız, Fikret'in büyük şair ve vatanperver sayılmasını hiçbir ilmî ve akli esasa dayanmayan indi hükümlerden addeder. Heykelini dikme meselesinde büyük şair ve kozmopolit olan bir adamın heykeli hele söylendiği gibi Sovyetlerde mevcut ise Türkiye'de onun heykelini dikmemek için daha kuvvetli bir sebep bulamaz. Fuzuli veya Namık Kemal'in heykelini dikmeden Fikret'i düşünmeyi sadece gülünç bulur. Atsız, şair hakkında fikir beyan ederken Mehmet Halit Bayrı'nın verdiği cevabı da tenkit eder: "*Halit Bayrı ankete verdiği cevapta Fikret'in çok lehinde görünmekle beraber bunda samimi değildir. Çünkü o, birkaç yıl önce Türk Ocağında verdiği bir konferansta Fikret'in aleyhinde bulunmuş, bu yüzden epey hücumu uğramıştı. Herhâlde bu sefer hücumu maruz kalmamak için böyle yapıyor.*"⁵⁷

Atsız, şairin eserlerinin yakılmasını lüzumsuz görür ve bugünkü edebî müzahrefat arasında Fikret'in eserlerinin yakılmasının en son düşünülecek şey olduğunu söyler.

Yedigün'de neşredilen yazısından bir gün sonra *Yeni Sabah*, Hüseyin Cahit Yalçın ile anket yapar. Fikret'i şüphesiz vatanperver kabul eden Yalçın, şairin Galatasaray'dan istifa etmediğini, istifa etmek mecburiyetinde kaldığını söyler. Sanatkâr olduğundan asabi mizaca sahip Fikret'in her şeyden çok çabuk alınıp kırıldığını, okula müfettiş gelmesine tahammül edemediğini, her nevi kırtasiye işlerinden nefret ettiğini bundan dolayı da bir hiç yüzünden Emrullah Efendi'ye darılarak evvelce hocalığı olan koleje büsbütün intisap ettiğini yani bu işi mantığı, arzusu ve kanaatiyle değil, sırf hisleriyle yaptığını ifade eder.⁵⁸

⁵⁴ Vecihi Kenan Üstüntürk, "Ankete Cevap", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 7.

⁵⁵ Abdülkadir Ceyhun, "Ankete Cevap", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 7.

⁵⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, "Tevfik Fikret Meselesi", *Tan*, S. 1520, 23 İlk Teşrin 1939, s. 3, 7.

⁵⁷ Daniş Remzi Korok, "Büyük Anketimiz: Muallim Nihal Atsız Söylüyor", *Yeni Sabah*, S. 532, 24 İlk Teşrin 1939, s. 4.

⁵⁸ (...), "Büyük Anketimiz: Hüseyin Cahit Yalçın Fikret İçin Ne Diyor?", *Yeni Sabah*, S. 533, 25 İlk Teşrin 1939, s. 4.

Yalçın, tartışmaların bir başka cephesi olan Fikret'in *Tanin*'e gönderdiği "*İrfanım tebdil-i tabiyet etti.*" yazılı meşhur mektubu aynı ruh karakterinin bir tezahürü olarak değerlendirir. *Tarih-i Kadim*'le ilgili soruya Fikret'in asla dinsiz daha doğrusu imansız bir adam olmadığını, belki hocaların tarif ettikleri cennete, kabirdeki sual-cevaba değil ancak Allah'ın kutsi ve mualla bir varlığın mevcudiyetine daima inandığını söyleyerek cevap verir. Fikret'in devrinde büyük bir sanatkâr sayıldığını, bilhassa çok güzel şiir okuduğunu, dinleyenleri mest ettiğini belirten Yalçın, heykeli dikilecek pek çok kişi mevcutken şairinkine lüzum görmez, olsa olsa bir akademinin, bir mektebin bahçesine dikilebileceğini esasen Galatasaray Lisesinin bahçesinde bir büstünün bulunduğunu dile getirir. Haluk meselesinde ise eğer Fikret sağ olsaydı ve oğlunun iddia edildiği gibi Protestan olduğunu ve milliyetini kaybettiğini duysaydı mutlaka çıldıracağını ifade eder.

Münakaşaya katılanların ve şairin yakın arkadaşı olması hasebiyle bilhassa Hüseyin Cahit Yalçın'ın açıklamalarının bir kaynağa dayandırılmadığı yolundaki bir yazı *Vakit*'te yayımlanır. Yazıda "*Fikirlerini Fikret'ten okuduklarına değil Fikret'e dair söylenenler üzerine bina eden bu kalabalık neyse fakat bari ötekiler azıcık zahmete katlanmamalı mı?*"⁵⁹ diye sorulur. Şairi vatansızlık, dinsizlik ve mühlitlikle suçlayanlara *Sancak-ı Şerif Huzurunda* manzumesi ve bu manzumenin şairin en son eserlerinden birini teşkil ettiği hatırlatılır. Fikret'in muarızlarına en mukni cevabın Fikret'in Koleje geçerek "*İrfanım tebdil-i tabiyet etti.*" yazılı mektup olduğu, mezkûr mektubun 11 Nisan 1910'da Hüseyin Cahit'e yazılıp gönderildiği, bir rivayete göre Hüseyin Cahit'in bazı cümlelerini çıkardığı mektubun 13 Nisan 1910'da *Tanin*'de yayımlandığı belirtilir. Ve "biz"im için çalıştığını söyleyen Fikret'in mektubu kamuoyuna sunulur. Bu yazıdan bir gün sonra yine *Vakit*'te neşredilen "Fikret'e Dair İkinci Vesika" başlıklı yorumsuz sütunda Fikret'in *Sancak-ı Şerif Huzurunda* isimli şiiri neşredilir.⁶⁰

Bu yazının Hüseyin Cahit Yalçın'la yapılan anketten üç gün sonra yayımlanma sebeplerinden biri de münakaşaya katılanlar veya takip edenler tarafından beklenen Hüseyin Cahit Yalçın'ın tartışmalara açıklık getirecek konuşmasında yukarıda iddia edilenlere yer vermemesidir.

31 Ekim 1939'da Hikmet Ferdun Es, *Yedigün* mecmuasında "Haluk'un Annesiyle Karşı Karşıya Bir Dertleşme" başlıklı yazıyı neşreder. Nâzıma Hanım, Aşiyân'ı Fikret'e Amerikan Kolejinin hediye ettiği yolundaki söylentilere şöyle cevap verir: "*Ne tuhaf bir iddia.. . Aşiyân'ı nasıl yaptırdığımızı size anlatayım. Tevfik Fikret'le beraber şimdi Aşiyân'ın bulunduğu yerde daha ev filan yokken sık sık otururduk. Burada bir evimizin bulunmasını çok isterdik. Nihayet karar verdik. Hatta Aşiyân'ın planlarını bizzat Fikret kendi eliyle yaptı. 1906 senesinde...*"⁶¹

Nâzıma Hanım, komşuları Haydar Bey'den aldıkları 120 lira ve daha sonra ziyade bir arsaya ihtiyaçtan dolayı verilen 170 lira hariç Aşiyân'ın 1500 altın liraya mal olduğunu, buna rağmen nasıl kolej tarafından hediye edildiğinin ileri sürüldüğüne şaşar. Henüz yapılmadan her köşesini zihninde tasarlayan Fikret'in kimsenin kendisine hediye edeceği çatının altına sığınabilecek bir insan olmadığını altını çizer. Nâzıma Hanım, artık yaşlandığı için yokuşu çıkamadığından Aşiyân'da oturmadığını da belirtir. Kolejin Aşiyân'ı satın alma meselesini anlatan Nâzıma Hanım, Haluk'un İstanbul hasretinden de bahseder.⁶²

⁵⁹ (...), "Tevfik Fikret'e Dair Birinci Vesika", *Vakit*, S. 7831, 28 Birinci Teşrin 1939, s. 3.

⁶⁰ (...), "Tevfik Fikret'e Dair İkinci Vesika", *Vakit*, S. 7832, 29 Birinci Teşrin 1939, s. 3.

⁶¹ Hikmet Feridun Es, "Haluk'un Annesiyle Karşı Karşıya Bir Dertleşme", *Yedigün*, C. 14, S. 347, 31 Birinci Teşrin 1939, s. 12-13.

⁶² A.g.y.

Nâzıma Hanım, Haluk'un dinini değiştirip değiştirmediği sorusuna ise şöyle cevap verir: *"Bu dedikodu üzerine kendisine bir mektup yazmıştım. Ben orada iken de katiyen böyle bir şey olmadığını söylemişti. Yazdığım mektuba gönderdiği cevapta: 'İnsanlar için bir din lazım ise niçin kendi dinimi terk edeyim?' diyordu. Amerika'da iken de Fikret'in yazdığı Haluk'un Amentüsü'nü gösterir: İşte, derdi, benim Amentü'm. ben de babam gibi hür bir insanım!"*⁶³

Nâzıma Hanım, Haluk'un çocuğu olmadığını da söyler. Hikmet Feridun, yazısının sonunda Nâzıma Hanım'ın oruçlu olması ile Peyami Safa'nın Madam Fikret hitabı arasında bağ kurar: *"Senelerden sonra kocasını ve kıymetli oğlunu müdafaa mecbur olan Fikret'in eşi, beni kapıdan uğurlarken onun oruçlu olduğunu, söz arasında öğrendim. O zaman kendisine hakkında yazılan bir yazıda ondan 'Madam Fikret' diye bahsedildiğini hatırladım... 'Madam Fikret' oruçlu idi! Zavallı anne... Fikret'in zavallı eşi..."*⁶⁴

Yücel dergisinde Behçet Kemal Çağlar da münakaşaya bir yazısı ile iştirak eder. Düşüncelerine/tenkitlerine çok değer verdiği arkadaşları Samet Ağaoğlu ve Ahmet Muhip'in *"Tevfik Fikret aleyhinde bulunma; o, bizim sayılı şairlerimizdendir."* sözlerini kabul ettiğini söyleyen Çağlar, derdinin *"Bize ve bizden sonrakilere örnek diye gösterilecek şair"* aramak olduğunu belirtir. Çağlar, Tevrik Fikret'i bizim millet ve memleket rüyalarımızı zaman zaman yarım yamalak görmüş ve çok iyi sayıklamış, hiçbir zaman bir imanın tam adamı olamamış olarak değerlendirir. Zikre yakın coşkun mümin mısraları yazan Tevrik Fikret'in olgun halk şairlerinin o kadar rint ve sanatkar hiciv ve istihzaya boğdukları Allah mefhumuna en sert ve bayağı hücumları yaptığını, *"Yere bat satvetinle ey serdar!/Millet yoludur, Hak yoludur tuttuğumuz yol"* mısralarıyla milliyetçilik sevdasına düşen adamın *"Milletim nev-i beşer, vatanım ruy-i zemin"* diyebileceğinin tahmin edilemeyeceğini, Kolejin himayesine sığınıp istiareli hücumlarına mukabele edilmek ihtimali belirirken içeri kaçan bir şairde davasının uğrunda ölümleri göze alan büyük şairlerin tynet ve cesaretinden eser aramanın beyhude olduğunu dile getirir. Çağlar, yazısının devamında Fikret'in mizacını da eleştirir.⁶⁵

Çağlar, nasihat ve telkinleri oğluna tesir edemeyen bir babanın başkalarına tesirini kendi kerametinden ziyade o güzel tesiri zorla arayıp bulmak isteyen, güzel ve ulvi şeylere aç ve muhtaç büyük ruhun o başkalarında olmasına bağlar. Behçet Kemal, yazısında Nâzıma Hanım'ın mektubunun bir büyük kadın muharririn kaleminden çıktığı söyler, onu tenkit eder ve açıklamaları tatmin edici bulmaz: *"Bilakis kafamızda kendiliğinden birikmiş ve yer etmiş bu kanaatleri böylece sıralamaya bizi sevk etmiştir. Hiçbir zaman 'putları kırmak' şımarıklığını gösterecek değiliz. Fakat gençlere örnek diye gösterilecek insanların hakikaten büyük hasletlere ve mümtaz faziletlere malik olmasını istemekte kısıncı da ondan Fikret'in titiz ve üzüntülü ruhunu tazip etmeye katlanıyoruz."*⁶⁶

Çağlar, yazısının nihayetinde ideolojisi çerçevesinde Haluk mevzuuna da değinir: *"Oğlum, Tevrik Fikret gibi bir davanın adamı, bir imanın dili ol, diyemeyiz. Çünkü onun imanı tek ve sarih değildir. Çocuğumuza: Oğlum, Mehmet Akif'in Muhammedizmi bildiği ve tuttuğu gibi Kemalizmi bilmeli ve kavramalısın!, diyebiliriz. İnsan, sevebilmek ve inanabilmekle"*

⁶³ A.g.y.

⁶⁴ A.g.y.

⁶⁵ Behçet Kemal Çağlar, "Tevrik Fikret Hakkında Düşüncemiz", *Yücel*, C. X, S. 57, Son Teşrin 1939, s. 107-108.

⁶⁶ A.g.y.

hayvandan ayrılır. Ömrünün sonuna kadar şüphe eden, titizlenen, bir şeye inanıp bağlanamayan insanın oğlu olursa akıbeti 'Mister Haluk'tur...'”⁶⁷

Münakaşalara dönemin dergilerinden *Çığır* da kayıtsız kalmaz. Remzi Saka, “Tevfik Fikret ve Tarih-i Kadim” başlıklı yazısında Fikret’in sanat için sanat prensibini ihmal etmeden cemiyete faydalı bir hâlde işlemeye muvaffak olmuş bir şair olduğunu, yaşadığı tarihteki fikir cereyanlarının da tesiri altında kaldığı düşüncelerin -insanın hür doğduğu, hür yaşadığı, ferdin çalışma ve çalışmada özgür olduğu, matbuat hürriyetinin mukaddesliği, toplanmanın serbestliği- Fikret’i de mest ettiğini, hürriyet aşkının eserlerinde daima yanan ve yakan bir alev olduğunu, idealinin Türk gençlerinin daima hür, daima vakur, daima kuvvetli ve faziletli yetişmesi, kendisinin de bu idealinin layemut bir örneği şeklinde yaşadığını dile getirir ve arkadaşı Agâh Sırrı Levent’in edebiyat tarihi derslerinde “Hiçbir şair kendini eserlerinde Fikret kadar doğrulukla aksettirmemiş ve onun kadar samimi olmamıştır.” dediğini hiç unutmadığını da sözlerine ekler.⁶⁸

Hüseyin Cahit Yalçın, *Yedigün* dergisinde son bir yazı daha kaleme alır. Yalçın, Tefvik Fikret münakaşasının içimizden yalnız bir ferde taalluk eden şahsi bir mesele olmaktan çıkarak umumi bir prensip ve ahlak sahasına dâhil olduğu için üzerinde durulmaya değer bir mevzu teşkil etmekte olduğunu ifade eder. Fikret’i çok yakından tanıyan ve pek takdir ile sevmiş eski bir dostu ve Fikret devrine ve mensup olduğu fikrî harekete iştirak etmiş bir vatandaş sıfatıyla bu münakaşalara yabancı kalamadığını söyleyen Yalçın, Tıbbiyeli K. Elker’in maddeler hâlinde ele aldığı ve fikir beyan ettiği Fikret hakkında tartışılan konularla ilgili şairi savunan açıklamalarda bulunur.⁶⁹

Hüseyin Cahit Yalçın’ın açıklamaları *Yeni Mecmua*’da yazan Hakkı Süha (Gezgin) tarafından “zayıf bir müdafaa” olarak nitelendirilir. Hakkı Süha, münakaşalara Hüseyin Cahit’in yazısını görüncüye kadar karışmak istemediğini ancak Fikret’le “ömür köprüsünden ele ele değilse bile yan yana geçen, yenilik bayrağını birlikte taşıyan” Yalçın’ın şairi müdafaada zayıf kalan tarafları tebarüz ettirmek için kendi kanaatlerini bildirme ihtiyacı duyduğunu söyler. Gezgin, bu yazıyı acımasız mantığı ile tanınan muharririn yazdığından şüphe eder.⁷⁰

Fikret münakaşalarına iştirak eden bir diğer dergi *Aramak Güzeli İyiyi Gerçeği*’dir. Cahit Tanyol, “Tevfik Fikret ve Cemiyetçiliği” başlıklı yazısında tarih boyunca gazetecilerin başvurduğu bir gerçeğin altını çizer: “Bizde gazete havadislerinin alaka vermeyecek bir hâlde geldiği anlarda ekseriya bir edebiyat dedikodusu yapılarak yorulan dikkatlere yeni bir sabır ve tahammül aşlamaya ve bu suretle onların satışını korumaya çalışmak hemen hemen âdet hükmüne girmiştir.”⁷¹ Tanyol’a göre Fikret bahis mevzuu olunca kafamızda beliren “şair Fikret” ve “cemiyetçi Fikret” fikirlerinden en fazla münakaşaya sebep olanı ikincisidir. Eserleri kıymetten düştüğü hâlde vaktiyle bir cemiyet anlayışının kendilerine vermiş olduğu kıymeti aynen muhafaza edenlerden biri, en önemlisi olan Fikret’in hayatıyla eserleri arasında bir anlaşma ve birbirini tamamlama vardır. Fikret’in cemiyetçiliği ile Namık Kemal’i karşılaştıran Tanyol, cemiyet adamı şerefini ancak bütün genişliğiyle Namık Kemal gibi bir milletin yüreğinde cesaret, hamiyet, feragat hislerine zemberek olanlara verilebileceğini çünkü onun Fikret’in aksine kalabalıkların ortasında yer aldığını, olmadığı zamanlarda bile onu

⁶⁷ A.g.y.

⁶⁸ Remzi Saka, “Tevfik Fikret ve Tarih-i Kadim”, *Çığır*, S. 84, İkinci Teşrin 1939, s. 196-197.

⁶⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, “Bir Münakaşa Münasebetiyle”, *Yedigün*, C. 14, S. 349, 14 İkinci Teşrin 1939, s. 4.

⁷⁰ Hakkı Süha, “Bir Münakaşa Münasebetiyle Zayıf Bir Müdafaa”, *Yeni Mecmua*, C. 2, S. 32, 8 Birinci Kânun 1939, s. 3.

⁷¹ Cahit Tanyol, “Tevfik Fikret ve Cemiyetçiliği”, *Aramak Güzeli İyiyi Gerçeği*, C. 2, S. 8, Birinci Kânun 1939, s. 1-5.

bağrına doldurmasını bildiğini söyler. Şairin bütün şiirlerinde iptidai ve gevşek bir santimentalizmin hüküm sürdüğünü, onda muhayyile değil hülyanın olduğunu bundan dolayı da şiirlerine akseden içtimai hayat tablolarının bir çocuğun mantığı, hassasiyeti ile örüldüğünü, bu nevi şiirlerinde şairin ne sefaleti canlandırabildiğini ne de onun şiirini yapabildiğini ifade eder. Tanyol, Fikret'in en mükemmel tarafının onu daima kalabalıklardan ayıran "pessimiste"de bulunduğunu da ekler.⁷²

Yeni Sabah'ın anketi etrafında vuku bulan tartışmaların son yazısı *Yeni Ses*'te imzasız yayımlanan "Tevfik Fikret Meselesi"dir. Yazıda "*Tevfik Fikret'in meziyetleri ve kusurları kendi neslinin meziyet ve kusurlarıdır. Şiirleri her türlü hücumla cevap verecek kudrettedir. Sözü şaire veriyoruz.*"⁷³ denilerek Fikret'in *Doksan Beşe Doğru* şiiri neşredilir.

Sonuç

Yeni Sabah'ta 17 Eylül 1939'da Tevfik Fikret'in Aşçıyan'ının Amerikalılar tarafından satın alınarak müze yapılacağı haberi üzerine şairi çok seven ve beğenen Recep Kâni adlı okuyucunun gönderdiği mektupta bu haberi derin bir teessürle karşılmasına ve heykelinin dikilmesinin gerekliliğini belirtmesine karşın bir diğer okuyucu Kâmran Demir, şairin değil heykelini dikmek eserleri yakmalı teklifinde bulunarak tepkisini dile getirir. Gazetenin tarafsızlığını ilan ederek başlattığı her iki okurun zıt düşüncelerinden mürekkep "Fikret'in Heykelini mi Dikelim Yoksa Eserlerini mi Yakalım?" anketine dönemin önde gelen yazar, çizer ve şairlerinden Ağâh Sırrı Levent, Cemal Nadir Güler, Mithat Cemal Kuntay, Rıza Çavdarlı, Hıfzı Tevfik Gönensay, İskender Fahrettin Sertelli, Ömer Rıza Doğrul, Halil Bedi Fırat, Eşref Edip Fergan, Mehmet Halit Bayrı, Feridun Osman Menteşoğlu, Nihat Sami Banarlı, İbrahim Hoyi, Hüseyin Nihal Atsız, Hüseyin Cahit Yalçın iştirak eder. Anket etrafında vuku bulan tartışmalara *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Tan*, *Vakit*, *Yedigün*, *Yücel*, *Çığır*, *Aramak Güzeli İyiyi Gerçeği*, *Yeni Ses* ve *Yeni Mecmua* da katılır. Bu süreli yayınlarda neşredilen bir kısmı imzasız yazıların yanında anket soruları ile ilgili olumlu ya da olumsuz düşüncelerini bildiren muharrirler ise Vâ-Nû (Vâlâ Nurettin), Peyami Safa, Sabiha Zekeriya Sertel, Hasan Kumçay, Hüseyin Cahit Yalçın, Behçet Kemal Çağlar, Cahit Tanyol ve Hakkı Süha Gezgin'dir.

Tartışmalara yalnız dönemin şair ve yazarları değil, okuyuculardan Halil Bedi Fırat, K. Elker Emin Demir, Mustafa K. Belgesoy, Münif, K. A. Altınkaş, A. Arzul, Vecihi Kenan Üstüntürk ve Abdülkadir Ceyhun da mektup/yazı gönderirler.

Yeni Sabah'ın "Fikret'in Heykelini mi Dikelim Yoksa Eserlerini mi Yakalım?" anketinde eser yakmak kendi kendini ifna, kültür vandalizmi, mecnunane, çocukça, saçma sapan, küstahlık, hezeyan olarak görülürken şairin heykelinin dikilmesi mevzuunda olumlu/olumsuz görüş beyan edenlerin yanında önceliğin Namık Kemal'e ve Fatih Sultan Mehmet, Fuzuli, Nedim ve Hamit, Kaşgarlı Mahmut, Mimar Sinan'a verilmesi gerektiğini ifade edenler de vardır.

Anket önce bu iki soru etrafında şekillenirken neden Fikret'in eserleri yakılmalı/yakılmamalı neden heykeli dikilmeli/dikilmemeli sorularının cevabının verilmeye

⁷² A.g.y.

⁷³ (...), "Tevfik Fikret Meselesi", *Yeni Ses*, S. 2, Birinci Kânun 1939, s. 3.

çalışılması, tartışmalara açıklık getirmesini istediği Tefvik Fikret'in eşı Nâzıma Hanım'ın mektubunu Peyami Safa'ya ve/veya yazdığı gazete *Cumhuriyet*'e değil de *Akşam*'a göndermesi ve muharriri eleştirmesi zerine Safa'nın "Madam Fikret" tabirini kullanması, Nihat Sami Banarlı'nın Fikret'in ailesinin unvan listesinde Haluk'a "Mister" demesi anketin mahiyetinin değişmesine ve tartışmada yeni cephelerin açılmasına sebep olur.

Mehmet Akif'in yakın arkadaşlarından Eşref Edip'in mütalaaları bilhassa daha önce anketin bitirilmesi yönünde uyarılarda bulunan *Tan* gazetesi yazarı Sabiha Sertel tarafından eleştirilir. Kaleme aldığı yazılar yüzünden mahkemelik olan Sabiha Sertel, *Tefvik Fikret İdeolojisi ve Felsefesi* başlıklı eserinde anket için "Bir kısım muharrirler, Şair Tefvik Fikret'e gayet çirkin ve manasız hücumlar yapmışlardı. Bu hücumların içerisinde irticain kokusu olduğu gibi siyasi bir ideolojinin, faşizmin izleri de vardı. Bu birleşmiş irticaa karşı Şair Tefvik Fikret'in şahsında ileri fikirlere, vicdan hürriyetine, fikir hürriyetine yapılan hücumlara karşı"⁷⁴ söz konusu yazıları neşrettiğini söyler.

Grldğu gibi Fikret için açılan anket, Mehmet Akif-Fikret tartışmalarını yeniden gündeme getirerek laik-antilaik çatışmasına dönüşür. Daha sonra Hüseyin Cahit Yalçın, tartışmanın nasyonalist ideal ile insanietilik ideali arasında cereyan ettiğini söyleyerek münakaşayı farklı mecraya taşır.

Bunların dışında tartışmalarda eleştirilen mevzulardan başlıcaları şairin milliliği, vatanperverliği, şairliği, inancı, Haluk'un milliyetini, dinini değiştirmesi ve bunda Fikret'in kusuru/i hmali, şairin bir Türk müessisi olan Galatasaray'ı bırakarak Robert Kolej'de çalışması, kütüphanesini buraya bağışlaması, karakteri, Moskova'da heykelinin dikildiği, İngiliz Sefarethanesine gönderdiği tebrik mektubu, *Tanin*'e gönderdiği mektup fikrî anlamda orijinalliliği ve idealistliğidir.

Türk edebiyatı tarihinde zaman zaman vuku bulan Fikret tartışması 1939 yılında *Yeni Sabah*'ta da gündeme gelmiş, eserlerinden seçilen mısralarla ya da mizacından verilen rneklerle Tefvik Fikret, her fikir bildirenin ideolojik görüşü doğrultusunda değerlendirilmiştir. Aralarında çıkan "jrnalcilik" mevzuu yüzünden tarafsızlığını koruyacağını bildiren *Yeni Sabah* bile *Tan* gazetesinin sahibi M. Zekeriya Sertel'i Fikret'in tahsil için Amerika'ya gönderdiği Haluk ile Sertel'in çocuğunu kıyaslayarak tenkit etmiştir.

Aşıyan'ın Amerikalılara satılacağı haberini başlangıç olarak aldığımızda 17 Eylül 1939-8 Aralık 1939 tarihleri arasında Türk matbuat hayatında tartışılan Peyami Safa'ya göre edebiyat sansasyonu çıkarmak, Cahit Tanyol'a göre gazetenin tirajını korumak/arttırmak *Yeni Sabah*'a göre münakaşaya mevzu teşkil eden kimsenin hakiki hüviyetinin meydana çıkarmak ve tarihte işgal ettiği mevkii tayin etmek için yapılan "Fikret'in Heykelini mi Dikelim Yoksa Eserlerini mi Yakalım?" anketi on üç gün sonra yerini *Yeni Adam* dergisindeki bir başka ankete bırakarak nihayetlendirilir. *Yeni Adam*'da altı sorudan oluşan söz konusu anket, katılımın yoğunluğu ve kalem kavgalarının mahiyeti itibarıyla bir başka çalışmamızda ele alınacaktır.

KAYNAKÇA

A. Arzul, "Ankete Cevap", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 7.

Abdülkadir Ceyhun, "Ankete Cevap", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 7.

Behçet Kemal ağlar, "Tefvik Fikret Hakkında Düşüncemiz", *Yücel*, C. X, S. 57, Son Teşrin 1939, s. 107-108.

⁷⁴ Sabiha Sertel, *Tefvik Fikret İdeolojisi ve Felsefesi*, Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul, 1946, s. 1.

- Cahit Tanyol, "Tevfik Fikret ve Cemiyetçiliği", *Aramak Güzeli İyiyi Gerçeği*, C. 2, S. 8, Birinci Kânun 1939, s. 1-5.
- Daniş Remzi Korok, "Büyük Anketimiz: Muallim Nihal Atsız Söylüyor", *Yeni Sabah*, S. 532, 24 İlk Teşrin 1939, s. 4.
- Daniş Remzi Korok, "Büyük Anketimiz: Şair Mithat Cemal'in Cevabı", *Yeni Sabah*, S. 518, 10 İlk Teşrin 1939, s. 3.
- Daniş Remzi Korok, "Büyük Anketimiz: Muharrir İbrahim Hoyi Diyor ki", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 4, 7.
- Emin Demir, "Fikret'i Sevenler Borçlarını Ödemelidirler", *Yeni Sabah*, S. 526, 18 İlk Teşrin 1939, s. 3.
- Fikret Adil, "Tevfik Fikret Münakaşası Etrafında", *Vakit*, S. 7825, 22 Birinci Teşrin 1939, s. 3.
- Hakkı Süha, "Bir Münakaşa Münasebetiyle Zayıf Bir Müdafaa", *Yeni Mecmua*, C. 2, S. 32, 8 Birinci Kânun 1939, s. 3.
- Hasan Kumçay, "Aşiyân", *Vakit*, S. 7822, 19 Birinci Teşrin 1939, s. 1.
- Hikmet Feridun Es, "Haluk'un Annesiyle Karşı Karşıya Bir Dertleşme", *Yedigün*, C. 14, S. 347, 31 Birinci Teşrin 1939, s. 12-13.
- Hüseyin Cahit Yalçın, "Bir Münakaşa Münasebetiyle", *Yedigün*, C. 14, S. 349, 14 İkinci Teşrin 1939, s. 4.
- Hüseyin Cahit Yalçın, "Tevfik Fikret Meselesi", *Tan*, S. 1520, 23 İlk Teşrin 1939, s. 3, 7.
- K. A. Altınkaş, "Ankete Cevap", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 7.
- Kâmran Demir, "Şair Tevfik Fikret'in Eserlerini Yakmalı", *Yeni Sabah*, S.515, 7 İlk Teşrin 1939, s. 3.
- Mustafa K. Belgesoy, "Ankete Cevap", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 7.
- Münif, "Ankete Cevap", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 7.
- Peyami Safa, "Bayan Fikret'ten Dileğimiz", *Cumhuriyet*, S. 5537, 10 Birinci Teşrin 1939, s. 3.
- Peyami Safa, "Tevfik Fikret ve Oğlu", *Cumhuriyet*, S. 5542, 15 Birinci Teşrin 1939, s. 3.
- Recep Kâni, "Büyük Şair Tevfik Fikret'in Heykelini Ne Vakit Dikeceğiz?", *Yeni Sabah*, S. 514, 6 İlk Teşrin 1939 s. 3.
- Remzi Saka, "Tevfik Fikret ve Tarih-i Kadim", *Çığır*, S. 84, İkinci Teşrin 1939, s. 196-197.
- Sabiha Zekeriya Sertel, "Kundakçı", *Tan*, S. 1513, 16 İlk Teşrin 1939, s. 5.
- Sertel, Sabiha Zekeriya, (*Tevfik Fikret-Mehmet Akif Kavgası Münasebetiyle: Sebilürreşatçıya Cevap*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1940.
- Sertel, Sabiha, *Roman Gibi: "Tevfik Fikret Davası"*, Ant Yayınları, İstanbul, 1960.
- Sertel, Sabiha, *Tevfik Fikret İdeolojisi ve Felsefesi*, Yurt ve Dünya Yayınları, İstanbul, 1946.
- Vâ-Nû, "Tevfik Fikret'in Eserlerini Yakmalı İmiş", *Akşam*, S. 7531, 8 Teşrinievvel 1939, s. 5.
- Vecihi Kenan Üstüntürk, "Ankete Cevap", *Yeni Sabah*, S. 530, 22 İlk Teşrin 1939, s. 7.
- (...), "Amerikan Koleji Tevfik Fikret'in Evini Satın Aldı", *Yeni Sabah*, S. 511, 3 İlk Teşrin 1939, s. 1.
- (...), "Ankete Cevap: Halil Bedi Fırat", *Yeni Sabah*, S. 524, 16 İlk Teşrin 1939, s. 3.
- (...), "Ankete Cevap: K. Elker", *Yeni Sabah*, S. 528, 20 İlk Teşrin 1939, s. 3, 7.
- (...), "Ankete Cevap: Rıza Çavdarlı'nın Cevabı", *Yeni Sabah*, S. 519, 11 İlk Teşrin 1939, s. 3.
- (...), "Bir Anket Etrafında", *Tan*, S. 1513, 16 İlk Teşrin 1939, s. 5.
- (...), "Bugünlerde Eserleri ve Şahsiyeti Münakaşa Edilen Şair Tevfik Fikret", *Akşam*, S. 7532, 9 Teşrinievvel 1939, s. 5.
- (...), "Büyük Anketimiz: Ağâh Sırrı Levent Diyor ki", *Yeni Sabah*, S. 516, 8 İlk Teşrin 1939, s. 3.
- (...), "Büyük Anketimiz: Edebiyatçı Hıfzı Tevfik'in Cevabı", *Yeni Sabah*, S. 520, 12 İlk

- Teşrin 1939, s. 3.
- (...), “Büyük Anketimiz: Eşref Edip’in Cevabı”, *Yeni Sabah*, S. 525, 17 İlk Teşrin 1939, s. 3, 7.
- (...), “Büyük Anketimiz: Halit Bayrı ve Feridun Osman’ın Sözleri”, *Yeni Sabah*, S. 526, 18 İlk Teşrin 1939, s. 3.
- (...), “Büyük Anketimiz: Hüseyin Cahit Yalçın Fikret İçin Ne Diyor?”, *Yeni Sabah*, S. 533, 25 İlk Teşrin 1939, s. 4.
- (...), “Büyük Anketimiz: Muallim Nihat Sami’nin Fikri”, *Yeni Sabah*, S. 529, 21 İlk Teşrin 1939, s. 4, 7.
- (...), “Büyük Anketimiz: Muharrir İskender’in Anketimize Cevabı”, *Yeni Sabah*, S. 521, 13 İlk Teşrin 1939, s. 3.
- (...), “Büyük Anketimiz: Muharrir Ömer Rıza Doğrul Diyor ki,” *Yeni Sabah*, S. 523, 15 İlk Teşrin 1939, s. 3.
- (...), “Büyük Anketimiz: Sanatkâr Cemal Nadir’in Cevabı”, *Yeni Sabah*, S. 517, 9 İlk Teşrin 1939, s. 3.
- (...), “Büyük Şair Tevfik Fikret’in Heykelini Ne Vakit Dikeceğiz?”, *Yeni Sabah*, S. 513, 5 İlk Teşrin 1939, s. 1.
- (...), “Fikret’i Bir İrticaa Bayrak mı Yapmak İstiyorlar?”, *Tan*, S. 1515, 18 İlk Teşrin 1939, s. 1, 5.
- (...), “Not”, *Yeni Sabah Yeni Sabah*, S. 515, 7 İlk Teşrin 1939, s. 3.
- (...), “Şair Tevfik Fikret’in Aşıyan’ı Ne Hâlde?”, *Yeni Sabah*, S. 512, 4 İlk Teşrin 1939, s. 1, 7.
- (...), “Şair Tevfik Fikret’in Evi Müze Oluyor”, *Yeni Sabah*, S. 495, 17 Eylül 1939, s. 1, 3.
- (...), “Tevfik Fikret Hakkında Bir Anket”, *Tan*, S. 1507, 10 İlk Teşrin 1939, s. 5.
- (...), “Tevfik Fikret Meselesi”, *Yeni Ses*, S. 2, Birinci Kânun 1939, s. 3.
- (...), “Tevfik Fikret’e Dair Birinci Vesika”, *Vakit*, S. 7831, 28 Birinci Teşrin 1939, s. 3.
- (...), “Tevfik Fikret’e Dair İkinci Vesika”, *Vakit*, S. 7832, 29 Birinci Teşrin 1939, s. 3.
- (...), “Tevfik Fikret’in Refikası Nâzıma Hanım’ın Bir Mektubu”, *Akşam*, S. 7535, 12 Teşrinievvel 1939, s. 7.
- (...), “Yerinde Bir Karar: Belediye Aşıyan’ı Satın Alıyor”, *Yeni Sabah*, S. 521, 13 İlk Teşrin 1939, s. 1, 3.
- (...), “Zaruri Bir Cevap!: Yeni Sabah’ı Jurnal Edenlere Mukabele”, *Yeni Sabah*, S. 527, 19 İlk Teşrin 1939, s. 1, 3.
- (...), “Zaruri Bir Cevap”, *Tan*, S. 1517, 20 İlk Teşrin 1939, s. 5.